JOANNIS SCHEFFERI

ARGENTORATENSIS

De

ANTIQUORUM TORQUIBUS.

SYNTAGMA.

HOLMIÆ SUECORUM,

Ex Officinâ JOHANNIS JANSSONII,

Regii Typographi.

ANNO CIↃ IↃC LVI.

VIRO AMPLISSIMO

JO. FREDERICO GRONOVIO

VT. VARIORVM. MVLTIPLICIVMQ.

CONSVMMATÆ. ERVDITIONIS. OPERVM.

QVIBVS.

PRÆTER. INGENII. FELICITATEM. SVMMAM.

IVDICIIQVE. POLITISSIMAM. RECTITVDINEM.

ETIAM. LABORVM. PATIENTIAM. INCREDIBILEM.

CVM. VTILITATE. INFINITA.

MAXIMORVM. MINIMORVMQ.

ORBI. PRIDEM. FECIT. NOTAM.

NOMEN. POSTERITATI.

QVAMDIV. HONOR. ERIT. LITTERIS.

COMMENDAVIT.

ITA. HVMANITATE. CANDOREQVE.

PERPETVIS. SOLIDÆ. DOCTRINÆ. COMITIBVS.

AC. ICCIRCO.

VIRTVTIBVS. NOSTRO. SÆCVLO. RARISSIMIS. CLARISSIMO.

PAVCAS. HASCE.

DE. TORQVIBVS. VETERUM.

PAGELLAS.

IOANNES SCHEFFERVS

IN. PIGNVS. ET. MONVMENTVM.

OBSERVANTIÆ. PERPETVÆ.

DO. DICO. CONSECRO.

Nomina Autorum, qui citantur in hoc opusculo.

F I N I S.

IOAN-

JOANNIS SCHEFFERI
ARGENTORATENSIS
De
ANTIQUORUM TORQVIBVS
SYNTAGMA.

ORQUES ſive torquis abſque differentia promiſcueque reperitur apud veteres. Vocabulum Latinum eſt, à torquendo dictum, ut Grammatici oſtendunt. Iſidorus lib. XIX. cap. 31. *Dictæ torques, quod ſint tortæ*. Scilicet tortorum funium imaginem referebant, ut poſt indicabitur. Vnde funes ipſi aliquando dicti ſunt *tormenta*. Idem auctor: *Tormenta à tortu dicta, ſunt reſtes funesque*. Deducit à ſupino tortu; recte, ut opinor. Namque ut à jutu eſt jumentum, ab indutu indumentum, ita plane à tortu eſt tormentum. Alias origine viciniori, & ad noſtram vocem propiori ſono appellarunt *tortos*. Pacuvius apud Nonium hac voce: *Te in tenebrica ſæpe lacerato fame clauſum, & fatigans artus torto diſtrahebam*. Verba eſſe videntur alicujus, plagas alteri cum reſtibus minitantis, quod genus apud veteres inter ſupplicia fuit ſervilia, & privatim uſitata in militia navali, ſicut demonſtravimus in libris de eo argumento nuper editis. Quanquam non repugnem, ſi quis plane de tormentis velit intellectum, quibus ſontes puniuntur, ſicque expoſitionem Nonii præferat, cum & tormenti vox à funibus dicatur. Certe ut non funes reſteſque appellarint tortos, ſaltem torques ſic appellavere. Gloſſæ veteres, quæ Cyrillo inſcribuntur: *Torquis, torques, tortus*. Item alio loco: *Tortile, circulus, tortus*. Obſerva ex hoc loco, etiam *tortile*, ac *circulum* vocaſſe. Virgilius lib. V. Æneid.

Flexilis obtorti per collum it circulus auri.

Quanquam circulus & torques nonnihil fuerint diversa, uti alias docebo. Ejusdem cum torto originis est *torus*, pro fune torto è loris. Cato de Re Rustica ut locis aliis, sic cap. CXXXV. *Habeat funis lora in toros singulos novem.* Significat & lectum, quia olim ex herbis tortis fiebat. Servius initio AEn. II. *torus ab herbis tortis dictus est.* Per herbas juncos intelligit, vel folia arundinum, è quibus hodieque toros suos passim nautæ faciunt, funium instar primum tortis, mox in latitudinem idoneam consertis. Aliquando & stramentum adhibebant. Plinius lib. VIII. cap. 48. *Antiquis torus è stramento erat, qualiter etiam nunc in castris.* Stramentum illud non reponebatur in sponda cumulatim, ut fit hodie, nec inserebatur sacco è centonibus, sed eo, quo prædixi, modo tortum aptabatur in usum lectorum, referebatque prorsus ejus rei effigiem, quam & veteres olim, & nos hodie *mattam* appellamus. Vt sint imperiti plane, qui stuppa, fœno, aut lana rudiore insertum quid exponunt. Ex tortis enim juncis, aut scirpo, aut arundinum foliis fiebat, sicque deponebatur in terram, quod conveniens erat duræ antiquorum vitæ, atque ideo & postea longo tempore in castris, ut Plinius innuit, servatum est. Erratque vehementer magnus Scaliger in notis ad Varronem, quando *toros* scribit vocatos, *quod toris, id est funibus lecti tenderentur.* Id enim adeo insolens & inusitatum fuit apud veteres, ut ingenti probro Alcibiadi verteretur, quemadmodum Plutarchus testis est. Nec lectorum nomen aliunde, quam ex stramento, herbis, frondibus in hos usus lectis; post quæ longo tempore transitum ad culcitas, id est fartos aut inculcatos tomento centones, & reticula ex funibus, in quibus suspenderentur, ut vel ipse, quem prædixi, Varro docet. Torus ergo apud veteres est lectus, quoniam ex herba torta: imo & capilli crinesve torti apud eos tori esse videntur. Apud Virgilium profecto leones gaudent *comantes toros cervice excutere*, quod ut de circulis eminentioribus in cervice, sic & de jubis in ea tortis intelligi posse nec repugnat quidquam, & vocabulum *excutere* quodammodo ostendit. Deinde & in Notis à Grutero sub Cyrilli nomine ac Tullii Tyronis editis reperio continue excipientes sese istas voces: *Seta, setosum, setigerum, hispidum, torum.* Vnde veteres torum pro comato, crinibusque tortis aspe-

rato

rato usurpasse haud fortassis absque ratione conjecto. Nisi quis hic putet torum idem esse, & quod vulgo toruum scribimus. Quanquam & hoc ipsum id, quod dicimus, significasse proprie, vel inde credi potest. Torulus profecto, quod à toro nascirur, significavit. Colligimus ex Plauto, qui sic in Amphitruone, statim ab initio.

Meo patri autem torulus inerit aureus.

Sub petaso. Torulum hic varie exponunt. Calepinus parvum lectum, prodgiose admodum. Quomodo enim lectus sub petaso? igitur quia vidit non procedere, ad nescio quem interpretem ac criticum confugit, qui pro voce ista *trochulum* substituit. Lambinus melius aliquanto, istis verbis: *Torulum videtur mihi Plautus pro parvula torque toruli ejus, qui est in arboribus, speciem præbente, posuisse, aut pro funiculo aliquo retorto, aut pro parvo nodo.* Funiculum etiam Scaliger exponit, nempe quia torus, ut prædixi, funis. Sed quis funiculus sub petaso? quo exemplo? in quem usum? Nec torquem magis probo. Nam torulus non à torque, sed à toro: & torques non sub petaso, sed in collo. Quare torulus nil potest esse, quam διαβεβοστρωμένον τι, ut ex Archilocho Pollux nominat, hoc est cinnus parvulus intortus, qui vel referebat colore, vel implexum habebat aurum ritu veteri. Ita namque Græci consueverunt, Attici cumprimis, ut ad AElianum pridem demonstravimus. Convenit, quod fabula Amphitruonis à Plauto versa est ex Græco. Nec male signum hoc ab autore ejus Iovi tributum, cum cinnis illis vetustissimi Græcorum uterentur, ac nobilissimi: atque adeo & nobilitatem Iovis indicare posset, & vetustatem. Expresse enim τὺς πρεσβυτέρυς τῶν εὐδαιμόνων apud Græcos Atticosque hoc observasse Thucydides ait, & confirmat ex Homero Plinius lib. XXXIII. cap. I. quando *apud Homerum virorum crinibus aurum implexum* scribit. Torulus ergo Plauti, cinnus tortus, à toro, quod idem significare videtur. Varronem *intortum* appellasse puto. Ita namque in Satyris, ut refert Nonius, voce *Rictum.*

Ante aures modo ex subolibus, parvoli
Intorti demittuntur, seu cincinnoli.

Sic hunc locum scribo, cum vulgo libri habeant *sed*, vel *sex*, ex quo Popma fecit *ceu.* Tò *cincinnoli* præcedentis *intorti* interpretatio est. Nempe cincinnus magis in usu, pro tortis crinibus,

 quàm

quam tortus, aut intortus, cum hoc quicquid denique in orbem flexum esset, significaret, à toro, quod natura sua signat quid rotundum. Vnde apud Græcos quoque τόρ@ est, & τορδύω, & τόρν@, ut apud Latinos *tornus, tornare, tormina, torcularia*, & id genus, quoniam in his omnibus circulatio est quædam, aut rotatio in gyrum. Sed ad propositum est veniendum, notandumque, quod ut toros pro torquibus, sic & *tores* aliqui apud veteres usurparint. Charisius lib. I. *Tores Servilius, ut etiam Flavius Pomponianus notat, aureus tores, pro torques.* Alias *monile* diceba-tur hic ornatus. Ovid. lib. v. Met. f. I.

Indutus chlamydem Tyriam, quam limbus obibat
Aureus, ornabant aurata monilia collum.

Versus sunt de Aty juvene. Vnde patet nugatorium esse, quod habet Isidorus de differentia utriusque vocis, quasi torques proprie sit virorum, monile fœminarum. *Torques* ait, *& bullæ à viris geruntur, à fœminis monilia & catellæ.* Sane Festus etiam: *Monile dictum est ornatus mulieris, qualem habuisse Eryphilam fabulæ ferunt.* Sed pugnare pro Ovidio ipsa ejus nominis origo videtur, si modo ea est, quam Grammatici vulgo tradunt. Dictam enim *à monendo* volunt, ut quomodo à caveo, cavile; sic à moneo sit monile. Quod cujuscunque modi sit, melius profecto est, quam quod habet Isidorus, qui *à munere* deducit. Nam & Tertullianus *monile* pro monimento usurpavit in Apologetici cap. 16. *Omnes illi*, ait, *imaginum suggestus insignes, monilia crucium sunt.* hoc est, crucis figuram repræsentant, atque ita crucis nos admonent, sicut amplius hoc expono in opere meo *de Re Vehicularia.* Quod si ergo à monendo est, idque quoniam admoneat virtutis, ut Grammatici exponunt, quomodo ad fœminas pertinere possit? Quare nihil aliud monilia, quam torques. Nec diversum segmenta, quoniam monilia. Servius ad I. AEn. *Monile, ornamentum gutturis, quod & segmentum dicunt: ut Iuvenalis: segmenta & longos habitus. Licet segmentatas vestes dicamus. ut ipse. Et segmentatis dormisset parvula cunis.* Adscripsi integrum hunc locum, ut supplerem Isidorum, apud quem hæc verba mutila hodie leguntur, isto modo: *Nonnulli hoc & segmenta & longos habitus: licet & segmentatos vestes dicamus, ut ipsa, & segmentatis dormisset parvula cunis.* Scribe: *Nonnulli hoc & segmentum dicunt ut Iuvenalis, segmenta e. l. h. l. e. s. v. d. ut ipse* (scilicet Iuvenalis, non vero

ipsa,

ipsa, quod est nihili) Repetitio vocabuli *segmentum* effecit, ut membrum incuriosus & festinans scriba omitteret. Interim segmentum, uti vides, Servio & Isidoro monile, idque teste Iuvenale, quem hic laudant. At vero Iuvenali non est monile, si Scholiastem ejus audimus, sed vestis in collo fimbriis ornata. Sic namque Sat. II. *Segmenta fimbriarum, seu vittatas vestes.* & Sat. VI. *Segmenta vittæ pendentes de vestibus intextu auro.* Duplex genus segmentorum innuit, alterum dependens in vittis, alterum in fimbriis. Illud non existimo esse aliud, quam quod hodieque Hispanis est in usu, & apud nos in pueris retinetur. Tœniæ sunt tres quatuorve digitos latæ, pendentes ab utroque humero, quas Flügel, i. e. *alas* nostro idiomate appellant. Alterum genus quod velut extremum in veste ambibat collum, latum, in altitudinem circum circa erectum, ornatumque auro, cujusmodi adhuc majorum temporibus in crebro usu fuit, antequam ex veste linea collaria fierent, ut ex imaginibus & picturis cognoscimus. Nec hodie penitus desiit, præsertim apud rusticos alicubi, qui in togis suis, aut indusiis servarunt. Idque segmentum olim dictum videtur, non quia circulari forma, ut putabat Galeottus Lib. I. de Homine, sed quia aureis quibusdam lineis distinctum, ac quasi intersectum erat. Galeottus ita ait: *Segmentum hac notione ornatiorem torquem significat, quia collum circuit. Nam segmentum circulus est. Plinius VI. Plura autem sunt hæc segmenta mundi.* Bis hic peccat, Galeottus: semel, quod segmentum putavit dictum quia collum circumit; iterum quia Plinii segmentum credidit signare circulum. Nam & alias id est, quod rescissum quasi est ab alio, & apud Plinium sic usurpatur, quia circulis quibusdam mundus sive cœlum in imaginarias dividitur & secatur quasi partes. Quare hactenus segmentum proprie torques non est, nisi quatenus alterum ejus genus ambit collum, & similitudinem nonnullam habet cum circulo, ut post ostendam. Et sic nec monile torques erit, quoniam monile segmentum, ut superius monstravi. Vsurpantur interim promiscue hæ voces una pro altera, quoniam nec tanta in rebus fuit differentia, & uni fini omnia destinabantur. A Græcis torques dictæ sunt στρεπτοὶ, eadem originatione, qua apud Latinos torques. Nam ut hic à torquendo, ita illic à στρέφειν, vertendo, flectendo nominantur. Est enim integre στρεπτὸς ὅρμος, sicut

Latinis torques circulus, vel catena torques. Quod alterutrũ cum subintellectum sit vocabulum à veteribus in nomine torques, factum ut genere ancipiti, modo masculino, modo fœminino efferretur. Plane sicut apud Græcos, qui & ipsi στρεπτὸν interdum masculine, aliquando neutraliter, subintellecto vel ὅρμος, vel ψέλλιον, aut alio simili vocabulo usurpare solent. Per se enim & στρεπτὸν & torques nihil aliud significant, quam tortum quid, & flexum. Vnde & hæ ipsæ voces rebus aliis accommodantur. Sic apud Virgilium torques vinculum est, quo sociantur jumenta & copulantur ad jugum. III. Geor.

——— *Ipsis è torquibus aptas*

Iunge pares. Torques nil hic aliud, quam circuli ex viminibus funium instar contortis, quales ubique rustici inter instrumenta sua habent. Vnde ipse Virgilius *tenui de vimine circlos* nominavit in prioribus. Apud Plinium lib. x. cap. 42, & Apulejum Flor. II, torques in psittaco, est circulus coloris miniali in ejus collo. Sic in columba usurpavit Propertius lib. IV.

Sed cape torquatæ, Venus ô Regina columbæ,

Et lingem avem, quam alias motacillam vocant, *torquillam* dici *à torque quo collum insignita est,* ait Pierius lib. XXVI. cap. 49. Hieroglyph. Iam ut torques, ita & στρεπτὸς varie usurpatur. Apud Athenienses placentæ genus designat. Harpocration. Πλακοῦντος εἶδός ἐστιν οἱ στρεπτοί. Nempe quia funium varie flexorum instar fuit contortum. Latini *scriblitam* appellasse videntur nomine ex illa ipsa Græca voce formato. Ad quam Græcam Germani propius *Streubas*, sive *Straubas* nuncupant. Meminerunt Scriblitarum Martialis, Plautus, & cumprimis Cato ex quo & conficiendi ratio veteribus usitata intelligitur. Nec fortasse aliud est genus, quod nonnunquam *tortam* vocant. nomen enim convenit. quid namque torta, nisi στρεπτὸς? Isidorus tamen *crustulam* exponit, lib. XX. cap. 2. *Crustula*, inquit, *diminutivum est à crusta: panis oleo conspersus, in medio concavus & tortus, hæc & torta panis.* Verba mihi hæc suspecta sunt. Quid enim *torta panis*? cur non *tortus panis*? an quia pars quasi panis, quæ sic appellatur, quomodo & crusta pars est? Si hoc, cur de pane integro exponitur? Puto mutila esse verba, intercessisseque nonnulla post *diminutivum est à crusta.* Vtique quæ de pane concavo & torto scribit, magis videntur quadrare in spiram; cum concavitatem

illam

illam intelligere non poſſim, niſi quæ ſit pane forma reſtis tracto, & compoſito in orbem, unaque parte leviter contorto, quod genus eleganter Sueci *Kringel*, tanquam flexum quid in orbem appellant. Hoc autem plane ſpira eſt, ubi docet M. Cato de R. R. cap. 77. Sane ſpira placentæ genus apud veteres, ut ex Catone diſcimus, cum torta genus ſit panis, ſi fide dignus Iſidorus. At *τὸ panis* apud Iſidorum additum ex gloſſemate videtur, aut ſic laxe accipiendum, quomodo Diogenes placentam appellaſſe *panem probe confectum* dicitur. Niſi potius illud *panis* additum dicendum, ut innueret eſſe tortam aliam, non panis, ſed placentæ, quæ ſpira diceretur; nec forma, ſed conficiendi ratione differat à torta. Atque adeo torta dicta ſit latine à torquendo, quæ à *σπεῖρα* imitatione Græca ſpiræ nomen habuit; à *στρεπτὸς* vero venerit vox ſcriblitarum, quæ & ipſa à veteribus non eo modo ſicut hodie figura orbiculari plena, ſed ad inſtar circuli in medio cavi facta videntur. Cæterum ad torquem redeundum, quam & *περιδέραιον*, Græci, & *περιτραχήλιον* dixere. Phavorinus: Περιδέραιον, περιτραχήλιος κόσμος, ἀπὸ τῆς δέρρη. Pollux: τὰ περὶ τῷ τραχήλῳ περιτραχήλια, καὶ περιδέραια. Collaria poſſes reddere. Alias & *μανιάκας* appellarunt. Gloſſæ: *Torques*, *στρεπτοὶ*, *μανιάκαι*. Suidas: *μανιάκης*, ὁ *περιαυχένιος κόσμος*. In Gloſſis aliis non *μανιάκης* eſt, ſed *μανίαξ*, quod neſcio an alias invenias. *Μανίαξ*, *tortile*, *circulus*. Polybius Gallicam appellat vocem. Verba ſunt Hiſt. 11. Καπιτώλιον ἐκόσμησε τοῖς μανιάκοις. τοῦτο δ' ἐστὶ χρυσοῦν ψέλλιον, ὃ φοροῦσι περὶ τὰς χεῖρας καὶ τὸν τράχηλον. Non expoſuiſſet, niſi barbaram putaſſet vocem. At diu ante uſurpavit Xenophon, ut plane Græca videatur. Quanquam & hujus tempore à Gallis invaluiſſe potuit apud Græcos. Quicquid ſit, ſive Græcam ſtatuamus, ſive Gallicam, patet errari ab iis, qui à *manu* derivant, cum vox Latina Græcæ Gallicæve dare originem haud potuerit. Præterea nec tam manuum, quam colli ornamentum fuit, ut in ſequentibus oſtendetur. Bochartus lib. 1. cap. 42. P. II. Geographiæ Sacræ à Chaldæo מניכא *menica* putat ortum, quod pro torque uſurpari ſcribit Danielis V. v. 7. notavitque pridem in Lexico ſuo Munſterus. Sententiam illius ſicut haud rejicimus, ſic fortaſſe propius à Celtico (ſi, quod putat ille, Gallica vox eſt) *mannus* derivamus. Vt dictus ſit *μανιάξ*, quia manis, hoc eſt viris, uſ-

que, qui se fortiter gessissent in bello, proprium gestamen fui Sane apud Scholiastem Theocriti μάννος pro torque reperitu geminata littera, quod proxime ad Celtarum vocem *mann*, qu vir significatur, accedit. Verba sunt Idil. XI. Μάννος δ' ἐστι, περιτραχήλιος κόσμος, τὸ λεγόμενον μαννάκιον. Ex hoc μάννος apud eundem sunt μαννόφοροι qui torques ferunt. Quanquan &, si Phavorino auscultamus, licet μάννος colli quendam significet ornatum, is non tam intelligendus sit de torque, quan segmento. Sic enim ipse de vocabulo μαννάκιον, quo Scholiastes ante dictus μάννον exponit. Μανιάκιον (ita scribit pro μαννάκιον a μανιάξ) τὸ τῆς ἱματίου περιστόμιον. h. e. *maniacium ora est in veste.* Non potest ora alia intelligi, nisi ea, quam segmentum supra diximus vocari. Pollux hujus ipsius mentionem facit lib. V. cap. 16. inter τὰ περὶ τῷ τραχήλῳ κοσμήματα, *colli decora seu ornamenta*, & μάνον ἢ μόνον unica ν littera appellat. A quo posteriore μόνῳ Latinum *monile* ortum esse magis mihi persuadeo, quam a monendo, ut Grammatici Latini opinantur, contenduntque, dum ex suæ linguæ originibus derivare cuncta laborant. Vt sic proprie conveniat στρεπτὸς & torques; alterius, nec tamen diversi generis sit μανιάκης, μάννος, μόνος, monile, segmentum, circulus; utrumque significet περιδέραιον ac περιτραχήλιον, cum utrumque pertinuerit ad collum. Ex quo & διαστρέδην dictam legimus apud Gregorium hoc sensu, Budæus certe torquem reddit. Inter περιτραχήλια porro etiam sunt ὁρμίσκοι, & ὅρμοι. Hesychius: ὅρμοι, λιμὴν, ἢ περιτραχήλιος κόσμος. Ορμίσκοι, περιτραχήλιοι κόσμοι γυναικεῖοι, ἢ μανιάκης, ἢ περιδέραια. Recte ait κόσμοι γυναικεῖοι, ἢ μανιάκης, quia μανιάκες ad fæminas non pertinebant. Ορμοι vero ad utrumque, & ad fœminas & ad viros. Pollux lib. VII. c. 24. inter fœminarum ornamenta refert, ubi docte interpres *monilia* exponit. Glossæ. ὅρμος τὸ περιδέραιον, *monile*. Sed & Homerus fœminarum monilia ὅρμους nominat Iliad. Σ α & Od. O. & Athenæus lib. VI. Helenæ περιτραχήλιον, vocat ὅρμον. At vero viris, ipsisque etiam Regibus tribuit Epiphanius libello de duodecim gemmis capite de Saphiro: διὸ καὶ ἐν τοῖς χλιδῶσι καὶ ὁρμίσκοις κατατιθέασι τοῦτον, μάλιστα οἱ βασιλεῖς. *propterea & in armillis torquibusque reponunt, maxime Reges,*

§. 2. De Authore torquium.

AVtorem torquium nemo facile, opinor, indicaverit. Quisquis fuit, non recentibus eum sæculis, sed vetustissimis vixisse necesse est. Nec enim apud nuperos, sed plane antiquissimos historicos, ipsumque etiam Mosen mentionem eorum reperimus. Ita namque is, Genes. XLI. §.4. de Pharone Rege Ægypti: *tulitque annulum de manu sua, & dedit eum in manu ejus, vestivitque eum stola byssina, & collo torquem aureum circumposuit.* De Iosepho loquitur, Ægyptiorum Hermete, ut non pauci volunt, qui proinde vixerit iis temporibus, quibus apud Græcos vetustissimi Deorum. Huic Pharaonem regem torquem dedisse ait. Græca versio eandem rem exponens ita habet: καὶ περιέθηκε κλοιὸν χρυσοῦν περὶ τὸν τράχηλον αὐτοῦ. Vbi κλοιὸν usurpasse autor ejus videtur pro eo, quod alias est μανιάκης. Hesychius: Κλοιὸς, περιτραχήλιος δεσμὸς, κολλάριον, ἤτοι μανιάκης. Est autem μανιάκης non torques proprie, sed segmentum circulusve, ut præmonui, quare idem & de κλοιῷ judicandum videtur. Κλοιὸς sane a κλείειν, includendo, quia claudit, cui circumponitur. Quare & pro millis canum, aut boiis usurpatur. Phavorinus. Κλοιὸς, ὁ δεσμὸς, ὁ περιτιθέμενος τῷ τραχήλῳ τῶν κυνῶν καὶ ὁ ζυγὸς καὶ ὅσα τοιαῦτα, ὁ περιτιθέμενος τῷ τραχήλῳ. Nec aliter κολλάριον apud Hesychium intelligendum est. Conveniunt porro hæc omnia magis cum circulis, quam torquibus. Quia hæ rotundæ & ex filis, isti lati & ex una lamina, plane sicut bojæ, aut milli, aut alia ex ferro vincula, quæ collis circumdantur. Vt si Græcos sequi volumus, non tam torques fuerit, quod a Pharaone donatum est Iosepho, quam annulus in collo circulusve. At vereor, ut hac in parte textum Hebræum rite exposuerint, sive Græci, sive Latini interpretes. Nam in eo רביד *rebit* est, quod proprie quid cohibens significat, quomodo stragula coercent lectos. Igitur Cl. collega meus Christianus Ravius de veste explicat, quæ injicitur interiori, & hodieque auro argentove intexta datur legatis in oriente, quando admittuntur in conspectum Regum. Cui hac in re consentio, nec vel circulum, vel torquem dedisse Iosepho Pharaonem Ægypti Regem, qualem vulgo nos sic appellamus, puto. Palla fuit longior, ex pretiosiori veste circa collum auro argentoque decorata, quæ cum &

collum clauderet, & humeros ambiret, præterea varii esset coloris, ob intextum aurum argentumve, hinc *rebit* vocata est. Interea quis, nec inepte forsan, putet, id vestimenti genus circulis & torquibus dedisse ortum. Nempe ut nostri majores primum oram indusii paulo longiorem crispabant, mox promittebant longius circa collum in thorace, postmodo divisim gestare cœperunt (credo, ut sæpe mutari, mundidioraq; sordidioribus substitui commode possent) vocaruntque *collare*: ita plane antiquissimis temporibus primo pallas istas, ut expresse Curtius appellat Lib. III. cap. 3. inter vestimenta Darii, distinguebant auro, mox separatim circulos collo circumdabant aureos. Quod eo mihi videtur probabilius, quia circulos hujusmodi reperio in imaginibus Isidis & Osyriridis, quas mensa Pignorii exhibet. Illud enim, quod earum ambit colla, bene latum, & in quibusdam ad humeros pertinens, variis intersectum lineis, distinctum bullis, ductibusque pluribus serpentum specie ornatum, nihil aliud, quam quod dixi, repræsentat. Præfertque plane imaginem collarium, quæ ab illo ipso *rebit* apud Gallos *rabatt* vocata esse, idem Ravius ex nescio quo vetustiori autore non improbabiliter conjectat. Vtut sit, hoc palam est, pro torque cœteros interpretes fere omnes accepisse, quod Iosepho inter alia munera donatum est à Pharaone. Neque ibi tantum torquium mentionem faciunt, sed & ante, in historia Thamaris, maxime Græci. Nam cum eo loco Latina vulgata habeat *armillam*, Septuaginta reddunt ὅρμισκον, Aquila στρεπτὸν. Quanquam per στρεπτὸν hunc ipsum non torquem proprie, sed diversum quid, qualecunque denique, quod intortum est, indigitasse quis hic dixerit. In Hebræo certe פתיל *Hil* est, quod nil, nisi id, quod Græcis est στρεπτὸν per se significat. Igitur & ambigua illius est interpretatio, aliis de intorto quodam ornamento in collo, aliis de auro intorto in brachiis, aliis denique de vestimenti contorti quodam genere hic cogitantibus. Ravius, cujus hic judiciū libenter sequor, de re nulla veritus, quam fascia quadā, qua vel ligabant caput, vel succingebant vestes intelligi arbitratur. Et faciunt alterū Suecus, alterum Germanus interpres. Hic enim *gyrtel* hoc est Zonam, ille *hofuudbonat*, hoc est capitis velamen reddit. Castilioni quoque *vitta* placuit hoc loco. & credibilius de ea, quam de Zona cinguløve, maxime in eo, qui faciebat iter. Vitta tamen sive fascia non

alia

alia intelligenda est prædicti Ravii judicio, quam quæ Chaldæis Persisque fuit propria, & adhuc ab ipsis, *dulband* nomine usurpatur, decem pluresve ulnas longa. Iuvat, quod jam olim ea fascia funis instar fuit torta, ut in cidaris imagine apud Goltzium in Augusto, & diademate Regum Numidarum, quorum hodieque conspiciuntur Romæ imagines, seu statuæ, observamus. Nunc quoque varie in oriente torquetur, præcipue à Turcis, uti notum est. Hujusmodi ergo contortam in orbem fasciam arrhabonis loco petierat à Iuda, acceperatque Thamar, non torquem aureum, cum in Sacro codice auri nulla hic reperiatur mentio. Adeo ne ex illo quidem loco torquium antiquitas asseri posse videtur. Nec cessat ideo res antiquissima esse, ut apparet primum ex prædicta Pignorii pictura, quæ desumpta est à vetustissima quadam tabula, reposita olim in templo Isidis. Deinde ex vetustissimo auctore librorum Sacrorum, qui vitas Iudicum apud Hebræos continent. Illic enim expresse mentio fit torquis, quæ Hebræis vicinisque populis ענק *anaq* est, in collis Regum Madian & camelorum. Vixerunt illi tempore Gedeonis, id est annis Mille circiter, ducentis & quinquaginta ante Christum, unde de antiquitate ornamenti hujus judicari potest. Cum præsertim ibi quoque sic commemoretur, velut res bene nota tunc & usitata, quod sine observatione omittendum non est. Mihi sane nullum dubium, quin diu ante illa tempora gestaverint, saltem Reges. Iuvat, quod armillarum mentionem fieri videam tanto ante tempore, vix autem verisimile brachia tam diligenter exornasse, collum reliquisse nudum. Accedit gentium fere omnium mirabilis consensus in hoc ornamentum, qui vix esse solet, imo esse vix potest, nisi in rebus antiquissimis, & à primis hominibus inventis. Denique & in Moyse ad torques alluditur, quando legitur Deuter. xv. §. 14. הענק לו הענק *haaneq haaniq lo.* Hinc Rabbi David Kimchi in expositione hujus loci, *pones super collum ejus tanquam aneq.* Ego imitatione veri textus, sic latine reddi posse autumo: *ornabis eum ornamento munerum de pecude tuo.* quomodo Cicero l. VII. ep. ad Cæsarem verbum ornare usurpat. *neq; impedio, quominus etiam hisce eum ornes gloriæ insignibus.* Nimirum Sanctus Autor non ad liberalitatem tantum respexit, sed & honorem quendam eo loco, manumissumque voluit à se dimitti non modo cum subsidio nonnullo

vitæ, ſed & honore, in teſtimonium quaſi bene adminiſtrati muneris, diligentiæ præſtitæ ac fidei, & ex eo amicitiæ quomodo Ægypti Iſraelitis vaſa aurea argenteaque & utenſilia ideo commodaſſe leguntur, ad quos alludit. Et quoniam ad honorem quendam reſpexit, patet ſane antiquiſſimis, etiam Moyſis temporibus illud *anaq* inter inſignia honorum fuiſſe relatum, adeoque nota tum qualiacunque denique colli ornamenta extitiſſe.

§. 3. Materia Torquium.

Torquium non una apud veteres materia. vulgo tamen fuerunt ex auro. Varro apud Nonium in *torques. Inſignibus Martis torques aureæ.* item: *torques aureæ multæ relatæ Romam.* Florus lib. I. cap. 13. *Aureum torquem barbaro inter ſpolia detraxit.* Quintilianus lib. VI. cap. 3. *cum ei Galli torquem aureum centum pondo dediſſent.* Nec aliud voluit Silius Lib. XV. iſto verſu:

Hic torque aurato circumdat bellica colla.

Auratum quidem alias, quod eſt auro tectum. Vnde prædictus Quintilianus lib. VIII. cap. 6. *cum dico aurata tecta aurea, puſillum à vero diſcedo.* Sed eo ipſo loco per hypallagen figuram ſic oſtendit uſurpari poſſe. Quomodo & Ovidius lib. V. Metam. Fab. I.

—— ornabant aurata monilia collum.

Aurata enim hic ſunt tota aurea, plane ſicut torques fuere. Dionyſ. Halicar. lib. X. de Siccio: *Reportavi præterea torques aureos* LXXXIII. Xenophon. lib. I. Κῦρος δ' ἐκείνῳ δῶρα, ἵππων χρυσοχάλινον καὶ στρεπτὸν χρυσοῦν. *dedit ei Cyrus dona frenum aureum & auream torquem.* Sicut hic στρεπτὸν χρυσοῦν, ita μανιάκην χρυσῆν legimus apud Polybium in verbis, quæ ſuperius adducta ſunt. Ioſephus lib. XI. cap. 4. vocat περιαυχένιον χρυσῆν, ubi Darius pollicetur ſapientiori ex cuſtodibus corporis ἐ κίδαριν βυσσίνην καὶ περιαυχένιον χρυσῆν, *& cidarim rectam & aureum colli ornamentum.* Sic Tertullianus *aureum cervicis ornamentum* pro torque. Virgilius Æn. lib. VIII.

———— tum lactea colla
auro innectuntur.

& lib. X. Qualis gemma micat

— fulvum

—— fulvum quæ dividit aurum
Aut collo decus, aut capiti——

Iam quoniam ex auro fuere, hinc fulgent. Lucilius lib. XII. apud Nonium: *Conventus pulcher, bracæ, saga, fulgere torques.* Tacito splendent Hist. II. cap. 89. *militum phaleræ torquesque splendebant.* Habuerunt tamen etiam *ex argento.* Testis Plinius lib. XXXIII. c. 2, cujus verba alio loco adducam. Capitolinus in Maximinis: *Severus militares dabat ludos, propositis præmiis argenteis, id est armillis, torquibus, & balteolis.* Forsan huc respexit Suetonius, quando ait de Augusto, cap. XXV. *Facilius phaleras ac torques, quicquid auro argentoque constaret, dabat.* Colligitur hinc sane, sicut alia, sic illas ipsas phaleras torquesque constitisse auro & argento. Torques *gemmeas* memorat Nævius apud Charisium, qui tamen versum ejus adducit ex Capro.

Collum marmoreum torquis gemmata coronat.

Legebatur versus hic in Iliadis ejus lib. I. Ex *ferro* narrat Strabo lib. III. in mulieribus Hispanis; autore Artemidoro: *περιτραχήλια*, inquit, *σιδηρᾶ φορεῖν αὐτάς φησιν, ajunt eas torques ferreas gestare in collo.* Meminit & Herodianus in Britannis lib. III. cap. 14. *τὰς μὲν λαπάρας καὶ τοὺς τραχήλους κοσμοῦσι σιδήρῳ, ventrem atque cervicem ferro exornant.* Erasmus Stella lib. I. Ant. Boruss. in Austrasiis, quos gentem esse Gothicam, suaque lingua Sudinos, id est (ut opinor) Suedinos sive Suedos appellari ait, *æreas* seu cupreas, vel ex *aurichalco* factas narrat. *Circulos*, ait, *ex ære vel orichalco colla circumdabant.* Legimus & *eburneas* torques apud Strabonem l. IV, inter ornamenta Britannorum: *ταῦτα δ' ἐστὶν ἐλεφάντινα ψάλια καὶ περιαυχένια. Sunt autem eburnea frena & torques.* Casaubonus ad hunc locum conjectat ex Solino, non eburnea, sed eburneis similia fuisse, *ex dentibus mari nantium beluarum.* Quem refutat Salmasius in Exerc. Plin. easque ait significari, non quas sibi facerent ipsi Britanni, sed ab aliis vicinis acciperent. Mihi utrumque verum esse posse videtur. Certe si eburneas amarunt, & emerunt a peregrinis; si ex piscium ossibus ad eburneam claritatem capulos & alia, ut Solinus loquitur, formare potuerunt, quid prohibet credere, torques etiam ex illis ossibus eburneis similes factitasse? Superioribus profecto temporibus Indiæ quasdam gentes habuisse certum est. Quanquam in Indis hoc minus mirum, quo magis istiusmodi ornatui studuerunt. Observamus

enim ex viliſſimis quoque rebus, ſtramine, foliis arborum, ligno quodam atri coloris, (Hebenum indigitari puto) pennis avium, cumprimis pſittacorum, cochleis ac teſtudinibus, pellibus ferarum, funium inſtar tortis, ut de ferro, ære cuprove, quorum ſupra mentionem fecimus, nil dicam, ad poſtremum ne collo decus ſuum deeſſet, ex ipſis etiam hominum captivorum oſſibus quid inſtar torquium geſtaſſe. Ex *herbis* alias & floribus etiam Græci uſurparunt. Alcæus apud Athenæum lib. xv. cap. 5: Ἀλλ' ἀνήτω μὲν περὶ ταῖς δέραις παρθέτω ὑποθυμιάδας τις. Ita Caſaubonus ſcribit. Senſus eſt: *At cervici Aneti plicatiles hypothymiadas quis apponat.* Hypothymiades hic circuli ex myrti ramis, vel aliis arborum foliis decore inter ſe conſertis. Cujuſmodi in ſtatua Priapi nobis exhibet Boiſſardus, viſiturque adhuc ad portam Flaminiam in vinea è regione hortorum Iulianorum, ſi ei credimus. Heſychius: ὑποθύμιος, σέφανος περιτραχήλιος. Athenæus ipſe: ὑποθυμὶς καὶ ὑποθυμιάδες σέφανοι παρ' Αἰολεῦσι καὶ τῶν Ἰώνων, οὓς περὶ τοὺς τραχήλους περιετίθεντο. Florum in his contortis arborum ramis meminit Sappho: καὶ πολλαὶ δ' ὑποθυμιάδες πλεκταὶ, καὶ ἄνθεα περιδέραια. *multæ coronæ in collo, multæ torques ex floribus.* Sic Minutius Felix in Octavio: *Quis autem ille, qui dubitat vernis indulgere nos floribus, cum capiamus & roſam veris, & lilium, & quicquid aliud in floribus blandi coloris & odoris eſt: his enim & ſparſis utimur, mollibus ac ſolutis, & fertis colla complectimur.* Vides ex floribus variis conſertas habuiſſe coronas, quas geſtabant in collo, ac proinde Plutarchus in Symp. III. περιδεραίους σεφάνους appellat. Nec ſe tantum ſic ornabant, ſed & Deos ſuos, uti patet ex Priapo, cujus ſupra feci mentionem, & Deorum aras. Non enim alias intelligo torques in eis, quas Virgilius laudat lib. IV. Geor.

Sæpe Deum nexis ornatæ torquibus aræ.

Folia arborum admixtis floribus conferebant, eiſque ſertis cingebant aras, uti hodieque oſtendunt monumenta priſca & nummi: in quibus nulla fere ara cernitur, ſine tali, ut Virgilius appellat, torque.

§. 4. Torquium formæ, variæque ſpecies.

Antiquiſſima torquium figura, ut vel nomen indicat, torta fuit. Iſidorus lib. XIX. cap. 31. *Dictæ torques, quod ſint tortæ.*

Hinc

Hinc apud Virgilium lib. v. *circulus obtorti auri* & lib. VII. *fit tortile collo aurumq; ingens coluber.* Sed qua specie? Aurum prius ducebatur in fila quædam, ea deinde instar funium torquebantur in unum. Curopalates : στρεπτὸν δέ ἐστιν ἐληλαμένος χρυσὸς ἐκ τριῶν πεπλεγμένος καθάπερ σχοινίων, ὅπερ ἐφόρουν ἐπὶ τραχήλου. *Est autem torques, aurum ductum, implexum ex tribus quasi funiculis, quod gestabant de collo.* Effigiem torquium hujusmodi exhibet nobis Rationarium Imperii vetus, præsertim in imagine superioris Lybiæ & Cariæ & Rhodope. Dixi torquium hanc antiquissimam fuisse figuram ; alia enim fuit circulorum, licet & hi torquium nomine interdum veniant. At Lipsius ex annulis fuisse putavit, eo sicut hodie fiunt, modo. *Istæ*, ait libro v. de Mil. Rom. Dial. 17. de torquibus, *contortæ & ex annulis aut catellis plexæ.* Videturque juvari à Lucano, dum hic lib. VII. de lorica.

—— qua torta graves lorica catenas

opponit. Tribuit enim loricæ tortæ catenas, quæ Lipsio non nisi ex puris annulis inter se connexis. Ipse lib. III. dicti operis, Dial. 6. de ea lorica. *Non aliud fuit, quam circuli sive annuli ferrei inter se nexi, more, quem hodie Galli & Germani servamus. Imo origo à Gallis.* Si catenæ illæ ex hujusmodi annulis, & ob catenas lorica torta, quid prohibet, quominus & in torquibus consertos inter se fuisse annulos statuamus? Verum alia omnino fuit ratio ejus loricæ, quam describit Lucanus; alia ejus, de qua loquitur Lipsius. Hæc revera circulos habebat integros serie continua inter se connexos, & inventa primum est à Gallis, sicut recte ex Varrone probat. Ea vero, quam describit Lucanus, adeo non à Gallis fuit, ut ejus etiam meminerit Homerus Iliad. φ, quem haud dubie Lucanus expressit. Sic autem Homerus

Αἷμα δ' ἀνηκόντιζε διὰ στρεπτοῖο χιτῶνος.

quod Homero στρεπτὸς χιτὼν, id iisdem verbis Lucanus *loricam tortam* appellavit. Quæ ergo inter hanc & illam differentia? Ea puto, quod hæc ipsa haberet funes, ut sic dicam, ferreos ex continuis filis in orbes volutis, sicut torques veteres fuerunt, qui deinde funes inter se conserti erant hamis. Vnde & hamatæ hæ loricæ dicebantur. Virgilius:

Loricam consertam hamis auroque trilicem.

Quid est *trilicem loricam*? quæ constat ex loris tribus in suum

funem

funem contortis & confertis hamis quomodo hodieque Germani *Zuilich*, *Trilich* appellamus veſtem non ex ſingulis, ut fit vulgo, ſed duplicibus triplicibuſve filis in unum contortis textam. Quod ergo alias faciebant ex loris, id interdum faciebant & ex filis ferreis. Interim illa ipſa fila quando torquebantur, flectebantur in circulos, non quidem integros ac diſcretos, ſed ſerie continua ex eodem filo inter ſe connexos. Hinc circulorum etiam in his apud veteres mentio. Euſtathius ad Il. ε. *στρεπτὸν χιτῶν νοεῖται ἐπὶ θώρακος κρικωτοῦ, ἔτι ἁλυσιδωτοῦ.* Sidonius, in Panegyrico ad Anthemium

—— nec ſutilis illi
Circulus impactis loricam texuit hamis.

Vocat circulum, non circulo alio, ſed hamis ſutilem, quod non quadrat in iſtud alterum genus, ut vel ipſe vidit Lipſius. Quare ſicut alias ex loris pluribus tortis faciebant loricas inter ſe conſutis licio, ſic etiam ex torquibus ferreis, hamis ferreis inter ſe junctis; quarum torquium ferrearum circuli propterea à Sidonio *ſutiles*, vocantur. Nec enim vere ſutiles illi circuli, quorum alter alterum continet, ſed qui à re alia, ut ſunt hami, conſuuntur. Fuerunt ergo torques veteres vere tortæ ex uno pluribuſve filis, habueruntque ſuos, non quidem diſcretos, verum ſerie continua junctos annulos, in quo à catenis vulgo dictis differebant, atque ideo & à catenulis, ſeu catellis, quæ inter præmia & dona militaria referuntur. Catellæ ex annulis vel ſingulis, vel binis inter ſe cohærentibus figura, qua barbare numerum octenarium deſignamus, factæ erant: at vero in torquibus annuli omnes inter ſe coherebant ex filo uno procedentes. Vnde & torques rotundæ craſſioreſque inſtar funium, catellæ laxiores fuere. Quo factum eſt, ut torquibus poſtponerentur, jungerenturque fibulis, etſi fibularum uſus fuerit in veſtimentis, catellarum in ornando collo. Heſychius: *ἁλύσιον, τὸ περὶ τὸ τράχηλον πλόκιον.* Licet autem craſſiores eſſent torques, proprie ſic dictæ, duri tamen & immobiles fuiſſe non videntur, ſed libere penduli, inque eo diverſum quid habuiſſe à circulis, qui ipſi ſæpe torques appellantur. Contra, quam putavit Argolus ad 11. Onuphrii de Ludis Circ. cap. 9. ubi torques à Latinis proprie circulos dictas eſſe refert. Virgilius lib. V. Æn.

—— It pectore ſummo

Flexile

Flexilis obtorti per collum it circulus auri.

Non *circulum* ſimpliciter, ſed *flexilem* appellat, quod non intelligitur, niſi eo modo, ſicut dixi. Iuvatque additum verbum *ire*, de quo Servius: *rei inanimatæ dedit motum, dicendo it.* Nec enim vel motum eleganter dediſſet, vel hoc verbo uſus eſſet, niſi illæ ipſæ torques mobiles fuiſſent. Puto ex hoc ipſo eſſe, quod Iſidorus dicat dependere. *Torques*, ait, *ſunt circuli aurei à collo ad pectus uſque dependentes.* Pendet ſane proprie, quod durum, & quocunque modo ſuſpenſum eſt: dependet autem, quod flexile. quomodo apud Virgilium *ſordidus ex humeris* Charontis *nodo dependet amictus*, vel quod pendet in re flexibili, ut apud eundem galea *dependet ramis.* Hujuſmodi ergo erant torques. At circuli rotundi quidem, ſed duri fuere craſſioreſque, ex una maſſa, figura orbiculari. quales annuli, quibus circumdant colla ſontium, qui & ipſi *torques* inde dicti. Gloſſa. *Boja, torques damnatorum.* Boja annulus eſt, ſive circulus, quo colla vel pedes delinquentium *nodantur*, ut Pacatus noſter loquitur. Ita enim ſcribendum exiſtimamus, non *nudantur*, ut eſt in vulgatis, neque *annulantur* uti vult Gruterus. Nempe Virgilium ſuum eſt ſecutus, qui libro IV. AEn. cecinit

— *crines nodantur in aurum.*

Tales ergo annuli iſti honorarii etiam fuere, ſive circuli. Ita ſane pictos habemus apud Gruterum in Inſcriptionum opere pag. 1030. Dubium nullum eſt, quin circulos repræſentent figuræ illic exhibitæ. In quibus porro id notabile, quod non continue in orbem redeant, ſed ab una parte ſint aperti, hicque orbiculum, illic uncum habeant, qui orbiculo ceu fibulæ innecti, iterumque poteſt eximi. Oportebat nempe tales eſſe, quia ſtrictius ambiebant collum, cui circumdari haud potuiſſent, niſi à parte una aptuiſſent. Et quoniam uncos iſtiuſmodi habuere, hinc fortaſſis eſt, quod cecinit Propertius lib. IV.

Torquis ab inciſa decidit unca gula.

Non obſtat, quod appellat torquem. nam & ſic generaliori voce appellabantur, quoniam id ipſum in circulis aurum erat tortum aliquando, præferebatque velut ductus ſtriaſque in ambitu, ad modum funis. Et loquitur de Viridomaro Celta ſive Gallo Propertius. De Gallis autem Diodorus clariſſime lib. V. *περὶ τοὺς αὐχένας κρίκους παχεῖς ὁλοχρύσους φοροῦσι.* *circa collum circulos*

craßiores ex solido auro gestant. Eadem in circulis figura retenta est in Britannis & Pictis, licet in alia materia. Vnde Herodianus loco, quem superius laudavimus: τοὺς τραχήλους κοσμοῦς, σιδήρῳ non σρεπτοῖς ἐκ σιδήρου, tanquam de solidiori re; cujusmodi plane fuisse torques eorum ex vetustissimo Angliæ Chronico delineata monstrat effigies Picti apud Theodorum de Bry in Historiis Indicis. Cœterum ut a torquibus, sic & à circulis hisce diversa fuerunt, quæ monilia veteribus sunt dicta. Nam cum torques essent mobiles & ex annulis, circuli solidi & rotundi vel simpliciter, vel cum flexuris striisque, monilia paulo erant latiora, nec tam rotunda, quam plana, collumque arctissime stringebant. Quod ex eo intelligimus, quia Isidorus dicit appellari *segmenta.* Hoc vero proprie est latum quid, ut in veste linteus, ex purpura, auro, argento, gemmis contextum. quod quia lineis aureis secantibus se decussatim, aut argenteis fere distinguebatur, hinc segmentum dictum est, ut ante docui. In ejusdem glossis puto *Baen* vocari. Ita enim habent. *Baen est lamina auri ab aure ad aurem, qua familiares Regum utebantur. Ornamentum colli ex auro & gemmis, quod alio nomine torques potest dici.* Vulcanius pro *Baen* scribit *Baream* quia lamina sic dicitur Hispanis. Ego sicut pleraque illius autoris, ita hoc Germanicum existimo, & vel contractè, vel corruptè positum pro *band*, quod fasciam, aut vinculum, cui simile est, significat. Isidorus ait & *serpentum* appellari. Puto tamen inter ista hanc fuisse differentiam, quod monile ex auro esset solido gemmisque; segmentum ex purpura intertexto decussatim auro argentoque; Serpentum pariter ex purpura, auro, argento, sed metalli filis non decussatim intersecantibus se, verum flexis sursum deorsum, modo, quo serpentes reptare, reptantesque pingi solent. Sic enim interpretor Isidorum quando de Serpento: *Hoc etiam serpentum dicitur, quia constat ex amphorulis quibusdam aureis, gemmisque variis in modum facturæ serpentis.* Ait *in modum serpentis*, quod non aliter accipio, quam de ista auri gemmarumque dispositione, quam prædixi. Ille enim proprius serpentis modus, ut clarius quondam præmissum indicabat verbum, nunc corruptum in *facturæ*, quod nil hic significat. Sed & τὸ *amphorulis* suspectum est, mallemque *textum torulis* pro *ex amphorulis* legere. cum præsertim texendi vox in his sit frequens, & de segmento, quod non multum differebat,

bat, usurpavit Scholiastes vetus Iuvenalis Sat. VI. Nisi quis plane ex amphorulis quibusdam compositum fuisse, vel amphorulas res qualescunque, mutuo se velut ansis continentes interpretandas esse arbitretur. Quomodo hodieque torques Equestres ex consertis inter se rosis, cochleis, crucibus, fasciis, ignitabulis, aliisque rebus plurimis fiunt. Quo pertinet, quod in Onomastico veteri Argentoratensi στρεπτὸν exponitur *interrasile*. quodque dracunculorum mentionem apud veteres observamus, eorumque certo numero in torquibus. Inscriptio vetus apud Gruterum pag. 70.

DEO. ÆSCVLAPIO. VAL. SYMPHORVS. ET. PROTIS. SIGNVM. SOMNI. AEREVM. TORQVEM. AVREVM. EX. DRACVMCVLIS. Δ. P. S. 7. — ⁚ — &c.

Neque alia opinor *murenarum* fuit species, unde Isidorus eis tribuit *auri metallum in virgulis lentescens in similitudinem murenæ serpentis*. Et in Cantico *murenulæ vermiculatæ argento* dicuntur. Quomodo VVilramus in paraphrasi

Auri murenas argento vermiculatas.

Iam ut aurum argentumque in murenulis & serpentis instar angujum, in segmentis instar crucium fuit dispositum, sic in *phaleris* instar stellularum seu claviculorum prominebat. Et in hoc à murenulis monilibusque phaleræ differebant, multoque magis à torquibus. Torques erant rotundæ ac tortæ, phaleræ planæ ac latæ; torques erant ex puro auro, phaleræ claviculos tantum aureos habebant. In quo & differebant à cœteris, segmentis dico, & monilibus, & serpentis, cum hæc ipsa vel ex solido essent auro, vel id alia effigie in funiculo aut fascia haberent dispositum. Hesychius: φάλαρα, ἐστραγαλίσκος ὁ ἐπὶ τῆς περικεφαλαίας, καὶ παραγναθίδες χαλινόν. Puto autem esse à φαλὸς, quod est à φάω, & propter splendorem ita dici, sive lumen in istis claviculis aut stellulis. Sane apud Homerum est φαληρὸς, ex eadem origine, pro illo, quod spuma bullisque albicat. Vnde conjicio Phaleras nil aliud fuisse, quam cingula quædam claviculis aureis velut bullis ornata. Ita sane pictæ reperiuntur phaleræ equorum in Notitia Imperii. & Pancirollus ad Insignia Viri Ill. Præf. Prætor. per Illyricum. *In impresso pro*

fasciis aureæ phaleræ cernuntur, hæ sunt ovales orbiculi & auro distincta lora. In M S. purpureæ tæniæ dorsa ac pectora collaque equorum complectuntur. Quemadmodum ergò equi phaleris hujusmodi ornati, ita ipsi quoque equites. Hinc fulgere dicuntur Silio lib. XV.

—— phaleris hic pectora fulget.

Fulget phaleris proprie, quia fere ex auro bullæ istæ in cingulis fuere. Dico fere, nam & ex argento habebant. Hinc apud Athenæum χρυσοφάλαροι & ἀργυροφάλαροι lib. v, qui aureis aut argenteis phaleris sunt ornati. Sed à phaleris ad torques revertendum est. Earum, sicutdixi, antiquissima figura fuit torta ex quibusdam auri funiculis: Sed apud Persas Græcos & Romanos. Nam apud alias gentes alia earum reperitur species. Alilei Cassandrinique Arabici populi ex auri quod purum è terra effoditur, Græcisque ἄπυρον vocatur particulis nulla arte elaboratis conficiebant, solum in funiculo inter lapides pellucidos dispositis, ut Agatharchides testatur. Verba postea adducam. Aliæ gentes aurum deformabant in effigies quarundam sæpe bestiarum, uti supra de Serpente demonstratum est. Ita cancros aureos in modum torquis contextos apud Indos memorat Cortesius. Gladios aureos invicem cohærentes, balteo subnexo militari pro torque veteres Sueciæ Reges usurpasse Mennexius autor est. Item geniorum imagines, cruci duplici distinctos. Quanquam in posteriore falsus mihi videatur, & deceptus imagine mergitis (Vvasam Sueci vocant) proprii familiæ Gustavianæ symboli. Est enim apud me nummus ab Erico Rege ante annos fere nonaginta cusus, cum ejusmodi ex mergitibus & geniis alternatim compositis torque, insignia Regni Suetici ambiente. Daniæ quoque Reges alias quam vulgari specie usurpant torques, usurparuntque. Saxo lib. v. de Frothone: *Habebat torques ejus nexilia bullarum cælamina, interstitaque Regum simulachra, quæ ad interioris fili ductum nunc contrahi, nunc dirimi possent.*

§. 5. Bullæ in torquibus suspensæ.

Torques sæpe non gestabant solos, sed alio quandoque decorabant ornamento veteres, quod bullam appellabimus. Ornamen-

Ornamenti hujus usus antiquissimus, & apud Ægyptios quoque notus. Apud illos quippe Iudices è lapidibus preciosis gestabant bullam istiusmodi in torque, quam vocabant *veritatem.* Diodorus Siculus lib. I. ἐφόρει δ' ἀρχιδικαστὴς περὶ τὸν τράχηλον ἐκ χρυσῆς ἁλύσεως ἠρτημένον ζώδιον τῶν πολυτελῶν λίθων, ὃ προσηγόρευον ἀλήθειαν. Τῶν δ' ἀμφισβητήσεων ἤρχετο ἐπειδὰν τὴν τῆς ἀληθείας εἰκόνα ὁ ἀρχιδικαστὴς προσθεῖτο. *Gestabat judex summus in collo ex aurea catena pendens è lapillis preciosis simulachrum, cui veritas nomen. Hoc à judiciorum principe assumptum disceptandi lites auspicium erat.* AElianus non ex pluribus, sed una tantum gemma istam ait fuisse imaginem. Ita namque lib. XIV. cap. 34. εἶχε δὲ καὶ ἄγαλμα περὶ τὸν αὐχένα ἐκ σαπφείρου λίθου, καὶ ἐκαλεῖτο ἄγαλμα ἀλήθεια. *Habebat circa collum imaginem ex sapphiro gemma, quæ vocabatur veritas.* Sed ipse peculiariter ad imaginem respexisse videtur, Diodorus etiam ad reliqua ejus ornamenta, quæ ex gemmis aliis potuerunt fuisse. Id plane observandum est, quod ex sapphiro fuerit illa imago. An ex superstitione quadam, tanquam hæc gemma pravis resisteret affectibus, quibus vacuum esse judicem oportet? Fr. Rueus lib. II. de gemmis. *Devotionem, pietatem, constantiam, pacis ambitionem, deorum munera, opimaque, quod ad hanc vitam spectat, beneficia invitare conciliareque fertur Sapphirus. Addunt & contra iracundiam, invidiam, fraudes, & tristitiam posse. Adeo contra effrenes animi mores efficax est credita.* Sed forte ex hac ipsa AEgyptiorum consuetudine ista de gemma opinio est exorta: Quemadmodum ornamentum ipsum sumptum ab Hebræis. Idem enim fuit, quod apud illos Sacerdos summus gestabat. Et arguit primum, quod ex gemmis fuit. deinde, quod *veritas* nominatum est. Ita namque interpretantur Septuaginta id, quoque, quod in rationali Sacerdotis Vrim & Thumim est. δήλωσιν καὶ ἀλήθειαν, *doctrinam & veritatem* appellant. Accedit, quod hoc ipsum nihil præter gemmam, nominatimque adamantem fuisse, cum Suida, etiam Epiphanius opinatur lib. de XII. gemmis. εἰς μέσον δὲ τούτων ἦν ἡ δήλωσις, ὃς ἦν ὁ δὴ λεγόμενος ἀδάμας τὴν χροιὰν ἀερίζων. *In medio horum erat claritas* (supra aliorum interpretationem secuti *doctrinam* vocavimus) *quod erat jam dictus adamas colore aerem referens.* Dicit adamantem una fuisse coloris aërei, quod haud male quadrat etiam

in sapphirum, sive & hic Sapphirus intelligatur, sive loco adamantis Ægyptii Sapphiro sint usi. Nam ut Arias Montanus inquit in Aarone, *Hebræi quoque ajunt Sapphiros quosdam esse albos eosque adamantes vocari, quosdam vero cœlestem referre colorem, inter album & cæruleum, & hos stricte ita dici.* Atque istiusmodi quidem bulla apud Ægyptios in torquibus usi judices. At milites scarabæos gestabant ex, vel in gemmis sculptos, si Pignorium audimus. Ita enim is, in Mensa Isiaca: *Ægyptiorum bellatores è gemma lapideve scarabeos elaborabant, in eum videlicet usum, ut filo trajectos gestarent. Cujusmodi è Sarda vidi apud amicum meum Edmundum Bruzium.* De iisdem etiam Casalius Parte II. cap. 10. de urbe & Imp. Rom. *Reperiuntur plurimæ veteres & diversimodæ gemmæ, effigie scarabeorum ac variis hieroglyphicis elaboratæ, quas duces strenuis bellatoribus tradebant, ut filo trajecto ad brachia seu ad collum gestarent.* Habent consentientem sibi Ælianum, qui sic scribit lib. x. Hist. Anim. cap. 15. Αἰγυπτίων οἱ μάχιμοι ἐπὶ τῶν δακτυλίων εἶχον ἐγγεγλυμμένον κάνθαρον. *Ægyptiorum bellatores in gemmis insculptas habebant scarabeos.* Ita puto locum hunc vertendum, & δακτύλιον de gemma ipsa accipiendum. Cum præsertim hoc testentur, quos supra laudavimus, ipsas etiam effigies earum gemmarum exhibeant. Quanquam utrumque habuisse potuerunt. Nam & de annulo confirmat Plutarchus lib. de Iside & Osir. τοῖς μαχίμοις κάνθαρος τῆς γλυφῆ σφραγῖδος. *Bellatores scarabeum annulo insculptum habuere.* Pierius præter Ægyptios, Romanis etiam hoc tribuit lib. VIII. Hierogl. cap. 20. *Erat*, ait, *& signum Romanorum militum scarabeus.* Sed hoc ego nusquam observavi. Antiquioribus temporibus nil eorum torquibus appensum puto: ante pauca demum sæcula institutum, cruces, fascias, divorum imagines, & id genus appendere. Ex quibus hodie eminet vellus aureum, quod Germani mei corrupte *das gulden flus*, pro *vellus* vocant. Est id arietis ex auro simulachrum, decoratum gemmis, suspensumque in torque, quod ipsis Imperatoribus Regibusque magna pompa fastuque dant Hispani. Autorem habet Philippum Bonum Burgundiæ ducem, qui ante duo circiter sæcula floruit. Hæ bullæ militares hodie. Veteres nec Germani, nec Romani habuere, nisi solus Imperator, neque is, nisi triumphans, si Pierium audimus. *Erat*, inquit lib. XII. cap. 5. *& triumphantium gestamen bulla, quam in* *trium-*

triumphis præ se gestabant, inclusis in ea remediis, quæ adversum invidiam pollere credebantur. Ac fortasse huc respexit Isidorus l. XIX. c. 31. ubi scribit: Torques & bullæ a viris geruntur. Nam alias falsũ est, cum frequentius gestarint pueri, nonnunquã & puellæ ut post ostendetur. Sane pro Pierio est Macrobius, è quo habere sua existimo. Verba sunt in l. VI. Sat. *Pro concione laudavit, & bulla aurea prætextaq; donavit insigniens puerum ultra annos fortem præmiis virilitatis & honoris. Nam sicut prætexta magistratuum, ita bulla gestamen erat triumphantiũ, quam in triumpho præ se gerebant, inclusis intra eam remediis, quæ crederent adversus invidiam valentissima.* Notandum quod de remediis ait, inclusis intra bullam. Patet enim hinc, intus fuisse cavam, atque adeo & claudi & aperiri potuisse. Nec aliæ, opinor, bullæ puerorum, ut quos Priscus ad formam istarum primus puero, eique filio suo indulsit, *unde postea deductus mos, ut prætexta & bulla in usum puerorum nobilium usurparetur*, sicuti prædictus author loquitur. Auream profecto pariter fuisse docet Propertius lib. IV.

Mox ubi bulla rudi demissa est aurea collo.

Et Asconius in Verrinam III. *bulla suspendi in collo infantibus ingenuis solet aurea.* Cavitatem, vocabulum ostendit. Bulla enim omnis intus cava, & si causa non fuisset, pilam rectius, aut pomum appellassent. Quanquam & iccirco appellare maluerint bullam, quod licet rotunda esset, non tamen esset per omnia, similior bullis, quam pilis. Isidorus lib. XIX. cap. 31. *Dictæ bullæ, quod sint similes rotunditate bullis, quæ in aqua vento inflantur.* Vult, rotundas quidẽ esse bullas, sed rotunditate illa, quæ est in bullis aquarum. Hæ autem dimidia tantũ parte sua tales, reliqua plana incumbit aquis. Hoc est, quod Plutarchus ait in Quæst. Rom. ἄρα μὴ καὶ τοῦτο διὰ τὴν σελήνην φορεῖται. τὸ γὰρ φαινόμενον σχῆμα τῆς σελήνης ὅταν ᾖ διχόμηνος, οὐ σφαιροειδὲς, ἀλλὰ φακοειδὲς ἐστι καὶ δισκοειδές. *Vide annon bullam quoque propter lunam gestent. Lunæ enim figura, cum dimidiato fulget orbe, non est globi similis, sed lentis aut disci formam præ se fert.* Luna aut ex altera parte, qua lumine destituitur, plana est, ex altera, qua opposita est soli protuberat, atque ita lentis sive disci præfert figuram, non rotundi undiquaque globi, id enim tum demum fit, cum lucet pleno lumine. Talis ergo & bullarum puerilium figura fuit. Existimarunt aliqui, non rotundam, sed oblongam habuisse figuram. Sed non

ea mens Plutarchi, uti vel ex disci similitudine apparet. quem non oblonga, verum circulari forma, plana ab una parte, ab altera rotunda fuisse Hieronymus Mercurialis docet. Quemadmodum nec lentis ista est figura, verum sicut disci circularis, cujus figuræ respectu etiam sol ipse, qui utique non oblongus, δίσκος Alexandro in Probl. secundo nuncupatur. Vnum obstat, quod Macrobius in bullis cordis memorat figuram, ejus vero non rotunda species. Verum si quid video, longe aliud is innuit. Verba sunt in Somnium lib. 1.c.6. *Nonnulli credunt ingenuis pueris attributum, ut cordis figuram in bulla ante pectus annecterent, quam inspicientes, ita demum se homines cogitarent, si corde præstarent.* Non dicit Macrobius bullam habuisse formam cordis, sed in bulla eam formam ante pectus fuisse annexam. Quod de sculpta vel quocunque modo expressa in bulla cordis effigie intelligendum arbitror. Certe nisi locum sic interpretemur, aut falsa erunt, quæ Macrobio traduntur, aut reliquorum omnium testimonia, ipsius quoque nominis similitudo ratioque collabentur. Porro bulla proprie patriciorum fuit primis temporibus. Macrobius. *Putant Priscum instituisse, ut patricii bulla aurea cum toga, cui purpura prætexitur, uterentur, duntaxat illi quorum patres curulem gesserunt magistratum.* Deinde cum prætextatis omnibus communicatus est is honos. Festus. *Bulla aurea insigne erat puerorum prætextatorum, quæ dependebat eis à pectore, ut significaretur ætatem alterius regendam consilio. Dicta autem est à Græco sermone βέλη, quod consilium dicitur latine. vel quia eam partem corporis bulla contingat, id est pectus, in quo naturale manet consilium.* Puto mutila hæc verba esse, vel à breviatore corrupta. Quo enim pertinet illud *vel*, nisi ei aliud simile respondeat? Deinde illa *id est pectus* ex glossemate interpretis videntur inserta loco plane incommodo, indeque factum, ut in sequentibus pro *in qua*, *in quo* scriberetur. Sed & ipsa nominis derivatio placere nequit. Quomodo enim à βέλη, bulla? debuisset bula esse. Scio quidem, quid hic notet Scaliger, Terentinos nempe pro βελὴ, βόλλα dicere. Sed id primum notat sine aliqua authoritate. Deinde ut hoc concedamus, quomodo à βόλλα, *bulla* potius, quam *bolla*? sicuti ex ἀμβόλλα apud Latinos factum est non *abulla*, sed *abolla*, uti ipse observat. Sed nec cordis in bulla opus figura fuerat, si nomen admoneret, quod significare figura debebat. Ergo verius à bulla aquarum

rum nomen accepisse putamus. Asconius: Bulla suspendi solebat aurea infantibus *quasi bullientis aquæ*. Plutarchus in Romulo. καὶ παῖδας αὐτῶν τὴν καλουμένην βοῦλλαν ἀπὸ τοῦ σχήματος, ὅμοιον πομφόλυγι περιδέρραιον τι. Cœterum ut patriciorum pueri bullas aureas, sic reliquorum civium, gestabant lora. Vnde Iuvenalis Sat. v.

— Et ruscum puero si contigit aurum
Vel nodus tantum, & signum de paupere loro.

Scholiastes vetus ibi: *Antiquitus nobilium pueri bullas aureas habebant, pauperum de loris, signum libertatis.* Habebant de loris, ait, sed quid? bullas censeo, illuc enim referri videtur. Hinc apud Asconium: *Bulla suspendi in collo infantibus ingenuis prætextatis solebat aurea, libertinis scortea.* Bullam scorteam expresse vocat. Id quoque notandum est, quod plebejis quoque bullas tribuat aureas, solis libertinis scorteas relinquat, cum prædictus Scholiastes Iuvenalis non tam his, quam plebeis omnibus, sive iis, qui non essent nobiles, assignaverit. Nempe sic crevisse ambitio videtur, ut quod primum omnibus commune fuit, exceptis eorum filiis, qui curulem gessissent magistratum, id deinde ad libertinos solos relegaretur. Illud dubium est, an, cum bulla horum fuerit scortea, imaginem tamen aureæ retulerit? Iuvenalis sane *nodum* vocat, unde magis est, ut de illo conjectemus. Gestabantur nihilo minus in torque aurea plerumque, etiam ab his, ut puto. Etenim si torquium gestamen non promiscuum fuisset, frustra cautum esset de bulla. Plutarchus profecto promiscue in vita Sertorii: τὰ χρυσᾶ περιδέραια ἃ Ῥωμαῖοι βούλλας καλοῦσι, *torques aureæ, quas Romani bullas vocant.* Simpliciter sic vocat, absque distinctione patriciorum aut libertinorum. Et obtinuit superioribus adhuc temporibus. Pierius lib. XLI. cap. 5. *Nostræ etiam ætatis mos est, ut si quis torquem aureum catellamve gestare voluerit, neque tamen equestri, vel, ut ajunt, militari, aut alia quapiam dignitate cui gestamen illud competat, sit insignitus, ligulam ex loro gestamini ejusmodi alligare compellatur.* Itaque miror, quid voluerit Scholiastes vetus Iuvenalis, quando in superiori loco *signum* explicat *corrigiam parthicam, unde solet bulla pendere.* Quid enim *parthica corrigia*? ut de corrigia ipsa nihil dicam. corrupta omnia

videntur, atque talia, quæ exponi, nisi melioribus codicibus intervenientibus haud possent. In bulla porro id notandum, quod amuletum quoddam intra se habuerit, maxime ea, qua ornati erant triumphantes. Quale illud fuerit, constare puto nemini. Conjecto tamen de re magica: usitata enim talia veteribus fuere. Pueri profecto habuere, quod vocabant fascinum. Pignorius in Mensa Isiaca: *Hinc Neurospasta apud Lucianum, & remedium præbiave in collo pueris res turpicula, Fascinus videlicet, quem infantium custodem appellat Plinius.* Addit ibi speciem ex lapide lazuli manus est, pollicem inter indicem digitum & medium protendens, atque ita præbens speciem virilis membri. Allusit ad id Cario apud Plauti Militem Actu v. sc. 1. *Faciam*, inquit, *quasi puero in collo pendeant crepundia.* Verba sunt ad mœchum, cui virilia se exsecturum minitatur. Quod ait, *pendeant in collo*, eo respexit partim ad consuetudinem torquium puerilium, partim ad modum recepti in talibus supplicii, præsertim apud severiores. Quomodo apud Suetonium legimus de Cajo, cap. 32, *quod servum ob detractam lectis argenteam laminam, carnifici confestim tradiderit, ut manibus abscissis, atque ante pectus e collo pendentibus per cœtus epulantium circumduceretur.* Amuleta interim talia hodieque gestare alicubi infantes ex torquibus & catenis modo aureis, modo argenteis, alia atque alia figura consueverunt. Nec infantes tantum, sed & fœminæ delicatiores. Adhibentur aliquando in ipsis etiam bestiis. quomodo nunc quoque Turcæ servant suum *maili* sive *musca*, quo contra ictus telorum se equosque putant defendi. At vero in puerorum torquibus, addita & *γνωρίσματα*, hoc est talia, unde nosci conditio aut fortuna eorum posset, qualia sæpe & à nostris appendi solent infantibus, in lavacro sancto ab amicis donata. Quanquam apud veteres iis potissimum legantur appensa, qui exponebantur, erantque interdum annuli, interdum monilia ipsis fasciis illigata, ut ex lib. x. Heliodori & Eunucho Terentii observamus. Ceteri habebant *παίγνια*, quæ tametsi & ipsa sæpe appellentur *γνωρίσματα* inter ea tamen & ista id discriminis fuisse arbitror, quod omnia quidem *παίγνια* essent *γνωρίσματα*, non vero *γνωρίσματα* omnia *παίγνια*. *Παίγνιον* enim proprie, quo infantes ludunt. cujusmodi in Rudente Plauti Act. iv. sc. 4, nominantur ensiculus securicula, sicula, manicula, sucula. Una voce alias *crepundia*

pundia vocantur, quanquam & hæc id proprie denotet, quod crepitu ſonat, & à ploratu ad ſilentium revocat infantes. At vero neutrius generis fuerunt, quorum meminit Heliodorus, & *γνωρίσματα* appellat. Sed monilia & annuli ad ipſos puerorum parentes pertinentes, & hactenus *γνωρίσματα*, quia inde partum expoſitum cognoſcere licebat. Interim & *παίγνια, γνωρίσματα*, cum ob alias rationes, tum præcipue, quia in eis parentes nomina ſua inſcripta habebant. Clariſſime in ſupradicto Plauti loco.

P. Enſiculu' eſt aureolus primum litteratus D. dice dum
In eo enſiculo litterarum quid eſt? P. mei nomen patris.
Poſt altrinſecus eſt ſecuricula anceps, item aurea,
Litterata: ibi matris nomen in ſecuricula eſt.

Ex his ergo inſcriptis nominibus & liberi parentes, & hi liberos agnoſcebant. Vnde illa puellæ apud dictum Comicum: *ô mi parentes, hic vos concluſos gero*, de crepundiis, intra ciſtulam concluſis. Illud amplius apud Plautum notari mereatur, quod inter illa ipſa crepundia memoretur quoque bullæ. Ita namque dicta puella: *Et bulla aurea eſt, pater quam dedit mihi.* Accedit, quod puellæ data dicitur, quæ alias propria fuit puerorum. Poſſis profecto hinc conjectare, quaſi promiſcue infantes cujuſcunque ſexus uſurparint. Niſi dicamus puellarum bullas alterius fuiſſe ſpeciei aut figuræ. Habuerunt enim veteres &, quas *lunulas* vocarunt. Gloſſæ Vulcanii: *Lunula, bulla in ſimilitudinem lunæ dependens.* At has Hieronymus mulieribus aſſignat, quod notandum eſt. *Habent*, ait, *mulieres in lunæ ſimilitudinem bullas dependentes.* Inter ornamenta muliebria recenſet quoque Eſaias cap. III. §. 18, & ex eo Tertullianus de cultu fœminarum. *Nullam*, inquit, *de conchylio veſtem Eſaias increpat, nullas lunulas reprobeat* &c. Errant, qui fibulas exponunt, ut ad Tertullianum fecit Fevardentius. Revera enim bullæ fuerunt in torquibus, ut Hieronymus teſtatur. Et in Eſaiæ loco Græci habent *μηνίσκους*. Iam vero de his Heſychius: *Μηνίσκοι, πέταλα, περιτραχήλια, μανιάκια, περιδέραια.* Latinum lunularum nomen pridem in fœminarum ornamentis uſurpavit Plautus in Epidico Act. V. ſc. i. ubi parum recte Lambinus *lapillum ſeu gemmam rotundam*, inſtar Lunæ exponit, niſi ad hoc ipſum genus reſpicit. quanquam & in univerſum potius ex auro, quam ex gemmis fuiſſe exiſtimem. Tales ergo iſtæ puellarum bullæ fuerint, non undiquaq; rotundæ, ſic-

ut puerorum, vel quacunque denique alia ſpecie. Invenimus enim & *Liliola* in torquium genere, quæ aliter non intelligo, quam de bullis ejus figuræ. Gloſſæ Benedicti: *Leliolum*, περιαυχένιον. Vitioſum Vulcanius vocabulum arbitratur, & in *collarium* mutandum. Sed quid opus? cum qua ratione lunula, ea liliolum apte intelligatur.

§. 6. Magnitudo torquium, pondus, pretium, numerus.

TOrques non unius ejuſdemque vel magnitudinis, vel ponderis fuiſſe per ſe patet. Vt enim in cœteris, ſic in torquibus pro ratione dignitatis, fortunarum, ingeniorum variatum. De iis, qui virtutis aut honoris cauſſa dabantur, expreſſe notatum invenimus apud veteres. Scilicet quo cujuſque major erat virtus, hoc majus merebatur præmium. Elegantiſſima eſt inſcriptio in opere Gruteri pag. 96, in qua torquis majoris nomen, quod intelligi ſine cogitatione minorum non poteſt. Verba hæc ſunt:

IANO. PARI.
AVG. SACRVM.
C. IVLIVS. C. F. SER.
ÆTOR. ÆD.
DONATVS. AB. TIB. CÆS.
AVG. F. AVGVSTO. TORQ.
MAIORE. BELLO. DELMAT.

Torquem majorem hic expreſſe appellari cernimus, ejuſque velut certæ ac peculiaris fieri mentionem. Etenim ſi ſolam attendiſſet magnitudinem, *maximam*, vel *ingentem* potius, & aptius ſcripſiſſet ejus auctor. Nunc cum majorem vocet, velut in relatione ad minorem, probabiliter conjicitur duo torquium militarium fuiſſe genera, alterum majorum, quod dabatur in majori facinore, alterum minorum, quod dabatur in minori. Ac fortaſſe minores torques, quæ catellæ dicebantur. Pretium profecto earum fuit exiguum, unde fibulis conjunguntur. Livius lib. XXXIX. cap. C. *Calpurnius donavit equites ſuos phaleris, Quinctius alter prætor, ſuos catellis ac fibulis.* Minus

lauda-

laudabilis, ut ex narratione videas, Quinctianorum fuit opera; igitur minore præmio ornantur, ii autem sunt catellæ ac fibulæ. Pretiosiores ergo torques vulgo ita dictæ, ac proinde etiam majores. Sed & ideo catellæ minores, quia ex tenui filo erant formatæ, rarumque habebant aurum: contra torques majores, quia crassiores. Quanquam magis eo inclinem, ut in ipsis torquibus proprie sic dictis fuisse illam majorum minorumq; differentiam existimem. Differebant sane pondere, unde conveniens est, & magnitudinis fuisse discrimen. Sic apud Pollionem legimus in vita Claudii, Valerianum Claudio adhuc tribuno destinasse *torquem libralem unam.* Apud Livium vero Lib. XLIV. cap. 14. Romanos Gallis misisse *torquem aureum duo pondo.* Contra illos ipsos Gallos Augusto dedisse quandam pondo centum Fabius est autor Lib. VI. cap. 4. *Divus Augustus*, ait, *cum ei Galli torquem aureum centum pondo dedissent.* Hæc maximi ponderis, quæ à nobis apud veteres observata est. Neque unquam cuiquam arbitramur datam majorem. Non profecto in militia, in qua librales inter maximas existimamus fuisse. Suadet locus supra à nobis adductus, in cujus verbis nominatim expressum pondus rem supra vulgarem consuetudinem fuisse, reliquasque torques infra hoc pondus substitisse ostendit. Quanquam vero ponderis fuerint minoris ac fortasse tantum dimidii, non tamen ideo viles fuere. Habet nempe libra Romana drachmas nonaginta sex, scriptula ducenta octoginta octo, quorum singula ex Plinii sententia pro denariis quatuor argenteis accepta, faciunt summam mille, centum, quinquaginta duorum denariorum, quæ fere exæquat summam centum Imperialium, seu nummorum uncialium, quos thaleros nuncupamus. Vt sic torques etiam vulgares quinquaginta circiter imperialibus constiterint. Vnde mirum non est, si inter minora dona præcipuum obtinuerint locum. Errat enim Lipsius, quando cum catellis, torques quoque phaleris postponendas putat. *Postponit*, inquit, Lib. v. de Mil. Rom. dial. 17, *catellas phaleris, & minoris habet. Idem judicium de torque.* Imo non idem judicium, quia nec catellæ eædem cum torquibus. Et profecto aliud inscriptiones veteres ostendunt, in quibus semper inter minora

dona

dona primum locum torques obtinent. Dabo ecce ex pluribus istas.

TI. CLAVDIO. T. F. VITALI. &c.
DONIS. D. TORQVIB. ARMILLIS.
PHALER. &c.

Et paulo post.

IN. LEG. I. MINER. MER. DONIS. D.
TORQVIB. ARMILLI. PHALER.
M. VETTIO. M F. AN. VALENTI.
MIL. COH. VIII. PR. BENEF. PRÆF. PR.
DONIS. DONATO.
BELLO.BRITAN. TORQVIBVS. ARMILLIS. PHALERIS.

Vides semper torques ante armillas phalerasque poni, adeo catellis anteferri non possunt, ut quæ à Livio etiam phaleris postponuntur, verbis quæ ex libro ejus trigesimo & nono antea retulimus. Eundem in donis istis ordinem & autores observarunt. Val. Maximus lib. III. cap. 2. de Sicinnio: *Præferebantur aureæ coronæ octo, civicæ XIV, murales tres, obsidionales una* (Habes majora dona primo loco; sequuntur minora) *torques CLXXXIII, armillæ CLX, hastæ XVIII, phaleræ XXV.* Torques hic inter minora dona locum primum occupant. Idem apud Gellium observare licet lib. II. cap. II. Et quo pacto phaleris postponi possint, quæ totæ aureæ non fuerunt? Præferuntur itaque, & merito præferuntur torques ut phaleris, sic etiam catellis. Porro etsi pretium earum fuit tantum, quia tamen major aliquando virtus, hinc pro ejus magnitudine sæpe auctum numerum earum observamus. Ita Probus quidem apud Vopiscum donatur torque aureo uno, at præfectus turmæ Cassianæ apud Hirtium duobus. Verba sunt in VI. cap. 26. *turmæ Cassianæ Præfecto donavit torques aureos duos.* Duos ait, quodque notandum est, ex una causa donasse torques. Hinc forte tantus ille torquium numerus inter Sicinnii dona. An & in cœteris, quæ dabantur in pace, hoc obtinuerit, ignoro. Vnam certe datam, nusquam duas eodem tempore invenio. Et puto in his magis

gis auctum pondus, quod in bello non potuit, in quo paratæ non erant, nisi vulgares.

§. 7. Torques à quibus datæ, quibus concessæ.

TOrques dare, nisi Principi aut Regi, usitatum apud veteres fuisse puto nemini, gestare profecto nemini, nisi qui à Principe obtinuisset, saltem apud Persas. Hinc istæ Regum Persicorum pollicitationes passim in S. Litteris de torquibus: & verba Tertulliani, torques apud Persas, AEgyptios, Babylonios prætextæ, vel trabeæ, vel palmatæ, vel coronæ comparantis, quæ comparatio esset nulla, si gestare, vel gestandas donare omnibus promiscuum fuisset. Accedit Procopius, qui de ornamentis aureis, inter quæ & torques, hoc confirmat in genere. Ὄυτε, ait, l. 1. de bello Persico δακτυλίῳ, χρυσῷ, ὄυτε ζώνῃ, ὄυτε περόνῃ χρᾶσθαι, ὄυτε ἄλλῳ ὄυτῳ ἐν θέμις, ὅτι μὴ ἐκ βασιλέως ἀξιωθέντι. Non dubium est, his postremis torques etiam includi. Firmatque Xenophon. Pæd. 1. ubi expresse de donis regiis & torque: οὐ γὰρ δὴ ἔξεστιν ἐκεῖ ταῦτα ἔχειν, ᾧ ἂν μὴ βασιλεὺς δῷ: *nec fas est ea cuiquam gestare, nisi cui rex dederit.* Et hinc interpretatio Achmetis, torquem per quietem visum de futura dignitate exponentis. Cæterum hoc quidem domi observatum, & in pace. Num etiam in bello? arbitror. Apud Romanos præfecto Cæsares dabant. Testis Hirtius de Iulio cap. 26. Bell Hisp. *Cæsar ob virtutem turmæ Cassianæ præfecto donavit torques aureos duos*: de Augusto Suetonius: *Dona militaria aliquanto facilius phaleras & torques, quicquid auro argentoque constaret, quam vallares & murales coronas, quæ honore præcellerent, dabat.* de Tiberio, Claudio, Vespasiano, Trajano, Hadriano extant inscriptiones plurimæ in amplissimo earum opere à Grutero concinnato. Attulimus jam ante unam, in qua mentio fit hujus rei clarius idem discitur ex his inscriptionibus, quarum altera extat p. 429. altera p. 443.

Q. ALBIO. Q. F. HOR. ILLICI. LEG.
XX. V. V.
CORNICVLARIO. PR. PR. DONIS. DONATO. AB. DIVO. TAIANO. AVG.

TORQVIBVS. ARMILLIS.
PHALERIS. BELLO. PARTHICO.
C. NVMISIO. C. F. SCAPT. NVMME-
RIO. NAVILIANO. SENIORI.
EQV. ROMANO &c.
DONATO. AB. IMP. CÆSAR. T. VESP.
AVG. TORQ. ET. ARMILLIS.

Firmant quoq; apud Pollionem litteræ Valeriani, quibus Claudio etiam absens assignat torquem. Liberis vero adhuc reipublicæ temporibus jus torquis dandæ fuit apud summos belli duces. Quo respectu Seneca lib. I. de Benef. cap. 5. *Imperator aliquem torquibus, murali, & civica donat.* Sed & sub Tiberio quandoque concessum per imaginem quandam libertatis. Tacitus III. Annali cap. 21. *Rufus Helvius gregarius miles, donatus est ab Apronio torquibus & hasta. Cæsar addidit civicam coronam, quod non eam quoque Apronius jure Proconsulis tribuisset, questus magis quam offensus.* Datæ autem sicut dona cœtera, in concione, præmissa laudatione solenni. Vopiscus expresse de Probo: *publice in concione donatus est armillis aureis duabus, torque aureo uno.* Quod si forte Imperator meritum alicujus ignoraret, aut dissimulare vellet, etiam petitas existimo ab iis, qui se dignos eo præmio reputarent; idque formula solenni IMPERATOR, TORQUE ME DONA. Intelligimus ex verbis Fabii lib. VI. cap. IV. *Eluditur ridiculum ridiculo, ut D. Augustus, cum ei Galli torquem aureum centum pondo dedissent, & Dolabella per jocum, tentans tamen joci sui eventum, dixisset: Imperator, torque me dona, Malo te, inquit, civica donare.* Apparet profecto, solennia hæc in militia fuisse cum militum, tum Imperatoris verba. Porro qui sic torque donatus esset ab Imperatore, is gerendæ torquis jus habebat. Vnde & ad nostra tempora translatum videtur, ne cui torquem, nisi Equiti, aut singulariter ea ab illo, qui jus habet, donato gestare liceat. Gestare dico aperte, ac sine nota quadam. Nam cum ligula etiam aliis nonnunquam concessum supra demonstravimus. Sine ea olim nemini fas erat gestare ex viris. Fæminarum alia fuit ratio, in quibus tamen ipsis solenniores quasi *torques sponsalitias* reperio. Dabant eas sponsi, sicut hodieque solent pluribus in locis. Ita enim vel in Sacris litteris

obserya-

observamus. Christus ipse ad Ecclesiam Sponsam suam Ezech. XVI. §. 11. *Ornavi te ornamento, & dedi armillas in manibus tuis & torquem circa collum tuum.* Et in Cantico cap. 1. §. 11. *Murenulas aureas faciamus tibi, vermiculatas argento.* Testatur idem Achilles Tatius lib. II. Ἐώνητο δὲ καὶ τῇ κόρῃ τὰ πρὸς τὸν γάμον περιδέραιον μὲν λίθων ποικίλων. *In sponsæ ornamentum comparata necessaria omnia, monile variis lapidibus distinctum.* &c. Nec alia de caussa Pygmalion apud Ovidium lib. x. Met. fab. 8. statuæ suæ

Dat digitis gemmas, dat longa monilia collo.

Dabant forte & amici tempore nuptiarum inter cœtera dona nuptialia. Videtur enim ostendere Medea exemplo suo, de quo Seneca Tragicus

— gemmis est & auro textili
Monile fulgens, quodque gemmarum nitor
Distinguit aurum, quo solent cingi comæ
Hæc nostra nati dona nubenti ferant.

Firmat Venus, dum hoc ipsum facit, & Mariæ Honorii sponsæ torques seu monilia ipso nuptiarum tempore donat. Claudianus de Nup. Hon. vers. 282.

Dixit, & ornatus, dederant quos nuper ovantes
Nereides, collo membrisque micantibus aptat.

Infantes torques suas accipiebant fere à parentibus, die natali. Observamus ex Rudente Plauti Act. IV. sc. 4, ubi Palæstra: *Et bulla aurea est, pater quam dedit mihi, die natali.*

§. 8. Torques ob quas caussas usurpatæ, torques dignitatis.

PRimus torquium videtur usus, ut indicium sint certæ alicujus dignitatis. Olim profecto, & ab initio non nisi Regum Principumque gestamen fuere. Vnde Reges ipsi ex sententia quorundam Anakim ab hoc ornamento dicti apud vetustissimos Hebræos. De Assyriorum regibus nominatim discimus ex edicto Abimelarodachi apud Iosephum l. x. c. 12. δώσω στρεπτὸν περιαυχένιον χρύσεον, καὶ πορφυρᾶν ἐσθῆτα φορεῖν, ὡς οἱ τῶν χαλδαίων βασιλεῖς. Interpres non satis evidenter; *daturum se ei torquem aureum, & purpureæ vestis usum, quali Chaldæorum reges utuntur.*

Debuisset potius : *dabo ei potestatem gerendi torquem aureum & purpuram, qualibus reges Chaldæorum utuntur.* In Daniele ipso, unde sua Iosephus hausit, scriptum est in vulgata hoc modo: *purpura vestietur, & torquem auream habebit in collo.* In Græca ista : *καὶ ὁ μανιάκης ὁ χρυσοῦς ἐπὶ τὸν τράχηλον αὐτοῦ.* Quibus in verbis apparet ex collatione Iosephi articulum appositum significare torquem certum, nempe eum, qui dono dari à Rege consuevit. At is similis Regio, ut Iosephus ostendit. Habuerunt ergo suos certosque torques reges Assyriorum. Ab his acceperunt Medi, nisi quod diversa nonnihil essent forma, magisque similia iis, quæ apud Ægyptios usurpabantur. Curopalates: *Ad collum pendebant de lineis dicta pilaticia, ea sunt opus e margaritis cum fimbria, in longitudinem minus spitama, in latitudinem autem palmo, quæ Rex Medorum gestabat.* Transiit postea res ad Persas. Apud hos enim proprium primariumque gestamen regum fuisse verbis expressis testatur Cornelius Nepos, vita Datamis, cap. 3, ubi de Thyo, qui statuerat regnum Persicum invadere : *Postero die* (Datames) *Thyum, hominem maximi corporis, terribilique facie, quod & niger, & capillo longo barbaque erat prolixa, optima veste contexit, quam satrapæ regii gerere consueverant : ornavit etiam torque, atque armillis aureis, cæteroque regio cultu.* Regio cultu inquit, ut scias solennem cum Regibus Persarum fuisse. Et factum institutumque id à Datame, ut ornatu isto cœpta Thyi conatusque argueret, quod observatum in hoc crimine veteribus videtur. Ita enim post nonnullos alios Clemens quidam, qui se Daniæ regem fecerat, à Rantzovio corona plumbea ornatus sublatusque in crucem est, teste Beutero vita Ranzovii. Christus ipse purpura & corona exagitatus est. Vnde illud Barlæi.

Spinea regalem tibi cingit adorea frontem.

Torques ergo, ut unde digressus sum, eo revertar, solenne Regum apud Persas insigne, quod miror à diligentissimo Brissonio in opere de Regno Persico prætermissum esse. Iosephus lib. XI. cap. 6, de Mardocheo, qui sub Artaxerxe vixit: *Ἐνδύεται τὴν πορφύραν, ἣν ὁ βασιλεὺς ἀεὶ φορῶν διετέλει, καὶ περιτίθεται τὸ περιαυχένιον. induitur purpura, qua rex perpetuo solet uti, torques quoq; collo ejus circumdatur,* nempe quali rex solebat uti, quod ex præcedentibus repetendum est. Author versionis veteris libelli de vita Esther, pro torque scribit coronam, quod notandum.

dum. Ita enim cap. 6, in consilio Haimmanis, qui honorem eum, inscius tamen, Mardocheo conciliabat: *debet indui vestibus regiis, & accipere regium diadema super caput suum.* Et post cap. 8, de Mardocheo: *fulgebat vestibus regiis, coronam auream portans in capite.* Puto hoc ortum ex generaliori vocis Hebraicæ (nam Græci prorsus omiserunt) significatione: prave tamen redditum ab Interpretibus, cum non coronas dare bene meritis, sed torques consueverint Persæ. Sane coronæ vocabulum in hoc loco etiam Castilio servavit, & *coronare* de torquibus reperitur apud classicos autores. Nævius.

Collum marmoreum torquis gemmata coronat.

Vnde quis & ibi torquem significare existimet Porro torques etiam Cæsarum gestamen fuit apud Romanos. Observamus ex antiquis eorum nummis apud Stradam, & nominatim Firmi Cæsaris, Maximiani, Iustiniani, Constantini, & aliorum. Curopalates quoque inter instrumenta ornatus Imperatorii commemorat. Quanquam ab initio non usurparint. unde & in Heligabalo Herodianus reprehendit, cap. 5. quod spreto Romano aut Græco habitu incedere sit solitus περιδεραίοις τε καὶ ψελλίοις κοσμούμενος, *torquibus & armillis redimitus.* Nisi forte non tam torques, quam monilia intelligat, quomodo & Politianus reddit. Sane monilia magis ad fœminas pertinebant; reprehenditur autem hic ornatus in eo, ut muliebris. Ita namque idem paulo post: Indignabantur cernentes περιδεραίοις δὲ χρυσίνοις ἐσθῆσί τε ἁπαλαῖς ἀνάνδρως κοσμούμενον, *monilibus mollissimoque vestitu haudquaquam viriliter ornatum.* Quicquid sit, ne torques quidem primis temporibus usurpasse certum: cum earum plane nullam nec Poetæ, nec Historici in eis faciant mentionem. Illud invenimus, quod cum coronandi aliquando essent, nec ad manus haberetur diadema aliud, per festinationem in aliquibus adhibitæ sint torques. Ammianus Marcellinus lib. xx. *Maurus nomine quidam, postea Comes, tunc hastatus abstractum sibi torquem, quo ut draconarius utebatur, capiti Iuliani imposuit.* Alius Marcellinus Comes in Chronico, & ex eo Iornandes de Succes. Reg. in Iust. *Hypatium torque aureo redimitum pro diademate, locaque Imperatoris jam capientem* interfecit. Ammianus iterum l. xxix. *Tigavias venire jusserat cum Tribunis, è quibus unus torquem pro diademate capiti imposuit Firmi.* Sidonius Apollinaris Carm. VII. ver. 574.

Aggere composito statuunt, ac torque coronant
Castrensi mœstum, donantque insignia regni.

Intelligas ex his locis, per tumultum tantum, & in castris hoc fuisse receptum. Alias nullus in Imperatoribus torquium usus, vel inter insignia eorum locus. De Iustino primum omnium memorat Corippus lib. II.

Armati manibus sacrati circulus auri
Impositus collo, imperium sublime dicavit,
Quod faciens ter, ter dextram cum munere tendens
Augusti, Iustine, locum tibi confero dixit.

Ante hunc Iustinum nihil istiusmodi de torque lectum est, vel circulo, ut Corippus vocat. Cum quo consentio, & circulos potius, quam torques proprie sic dictos ad hanc rem usurpasse puto. Nam cum lati sint, & solidi, utriusque rei vicem obire potuerunt, & torquis in collo, & diadematis in capite, cum præsertim diademata quoque apud veteres solida fuerint & lata, ut in Commentario *de Veteri Upsalia* prolixe ostendemus. Apud Gallos quoque Regum fuisse gestamen non dubito, cum se vulgo sic ornaverint. Et exhibetur eorum alicujus effigies à Lazio cum torque, libro de Migr. Gent. Propertius expresse de Viridomaro, Rege duceque Gallorum

Torquis ab incisa decidit unca gula.

Non aliud obtinuit apud Germanos Britannosque. De Britannis Dio lib. LXII. ubi de Bunduica regia stirpe orta, plebemque concitante adversus Romanos: καὶ στρεπτὸν μέγαν χρυσοῦν ἐφόρει. *ferebat & magnum torquem aureum.* De Suecis & Danis ex Olao colligitur & Saxone, verba alio loco adferemus. Et hi quidem primi, qui torques usurparunt. Ab his concessi sunt & aliis: ut primum apud AEgyptios Iudicibus, quorum insigne torquem cum bulla, cujus nomen erat veritas, Diodorum memorare supra vidimus. Et innuit Tertullianus lib. de Idol. cap. 18, quando ait: *Purpura illa, & aurum, cervicis ornamentum, eodem modo apud AEgyptios & Babilonios insignia erant dignitatis, quo modo nunc prætexta, vel trabea, vel palmatæ, & coronæ aureæ.* Habuerunt & Medorum judices. Curopalates in Off. Const. p. m. 106. *Ad collum autem judicum pendebant de lineis duo*

quædam

quædam dicta pilatica, ea sunt opus è margaritis cum fimbria in longitudinem minus spithama, in latitudinem autem palmo, quæ Rex Medorum gestabat, similiterque judices. Est hæc Pacii interpretatio, qui & in notis Græcum πλατίκια exponit *disquisitionis & accuratissimæ cognitionis monimentum, quam à judice opus est adhiberi antequam judicet, aut ferat sententiam: quia Pileata Orientalibus est rerum ignotarum & obscurarum disquisitio & pervestigatio.* Conveniunt hæc plane cum iis, quæ de AEgyptiorum Aletheia disservimus. Itaque & σιπύνια illa, quæ Pacius lineas exponit, de torquibus accipienda putamus. Cum præsertim constet primores Medorum torquibus fuisse usos. Persæ torquibus honorabant suos Immortales; Eo enim velut solenni gestamine insigniri consuevisse alio loco demonstrabitur. Apud Romanos torque, velut nota dignitatis ac officii, utebantur Duces militares. Curopalatas: ἐφόρυν πάλαι οἱ στρατηγοὶ στρεπτὰ τὴν τιμὴν τούτων ἐδήλουν. *Gestabant quondam duces torques, quæ honorem ipsorum demonstrabant.* Sic de Tribuno quodam Ammianus Marcellinus lib. XXIX. cap. 26. *Tigavias venire jusserat cum Tribunis, è quibus unus torquem pro diademate capiti imposuit Firmi.* Imponit torquem suum Tribunus, ex quo gestasse apparet. Nisi quis dono accepisse putet eum, cujus meminit Marcellinus. Vtut sit, Draconarii seu vexilliferi solenniter habuerunt. Marcellinus iterum lib. XX. *Maurus nomine quidam, postea Comes, tunc hastatus abstractum sibi torquem, quo ut draconarius utebatur, capiti Iuliani imposuit.* Observa, quod addit: *quo, ut draconarius utebatur.* Inde enim patet, solennem eum fuisse draconariorum ornatum. Paulus VVarnefridi, quem vulgo Diaconum appellant lib. XI. eandem rem describens: *Cumque corona deeßet imperialis, unus signa portantium torquem quem habebat in collo, sumens, Iuliani capiti circumposuit.* Hinc apud Prudentium Hemetrio & Cheledonio, qui ambo draconarii fuerunt, cum ducerentur ad supplicium, torques exuuntur. Versus ejus sunt in Peristephano, quos deinde adducemus. Torques quoque inter solennia Præsidum in provinciis gestamina fuerunt, si Pancirollo credimus. Is enim ita lib. I. Varior. cap. 10. *Præsides provinciarum præter alia ornamenta torque etiam aureo collum circumdabant.* Atque

hinc fortaſſe factum, ut & apud Germanos noſtros indicium eſſent dignitatis Equeſtris. Conſpiciuntur enim etiamnum paulo vetuſtiores Equitum imagines cum torquibus. Et quia poteſtatis dignitatisq; alicujus certæ ſignum erant & nota, ideo qui poteſtate iſta ſua privabantur, exuere prius cogebantur torques. Curopalates: *Tyranni primum auferebant zonam & torquem honoratis martyribus Chriſtum confitentibus, poſtea dedebant eos tortoribus.* Prudentius eo loco, quem ſuperius nominavi.

Ite ſignorum magiſtri
Et vos tribuni alliſtite
Aureos auferte torques.

§. 9. Torques virtutis & fortitudinis.

OStendimus hucuſque, qui ſolenniter, ob rationem muneris aut dignitatis geſtare torques ſueverunt. Præter eos accipiebant aliquando & alii. Ac primum quidem omnium viri ſapientia præſtantes; utileſque reipublicæ conſilio. Tales enim antiquiſſimis temporibus torquibus ornari ſolitos docuerit exemplum Ioſephi, vel ſi vulgatam interpretationem rejicimus, dictum regis Salomonis, quod eſt cap. 1. Prov §. 8. *Audi fili mi diſciplinam patris tui, & ne dimittas legem matris tuæ ut addatur gratia capiti tuo, & torques collo tuo.* Oſtendit ſane clariſſime, ob ſapientiam torquibus ornari ſueviſſe. Vnde & Caſtalio locum hunc ſic reddidit: *Nam ea* (diſciplina ſeu Sapientia) *capiti tuo gratiam, colloque torquem præſtabunt.* Vulgata Græca. ϛέφανον γὰρ χαρίτων δέξῃ σῇ κορυφῇ, καὶ κλοιὸν χρύσεον περὶ σῷ τραχήλῳ. Nec impedit, ſi quis filio hæc ſcripta dicat, adeoque Regi futuro. Nam & regibus ipſis non tam ob dignitatem, quam ob ſapientiam, qua ſibi dignitatem illam primi compararunt, torques fuiſſe in uſu demonſtratur. Scilicet quæ coronarum, ea quoque torquium eſt ratio. ergo ſicuti coronæ perfectionem quandam denotabant veteribus, ut oſtendimus in Notis ad Ælianum, ita plane & torques. Qui ergo ſingularis abſolutæque erant ſapientiæ, vel ipſi fiebant Reges, vel aliis, cum Reges eſſent, torques donabant. Hinc illud apud Aſſyrios regis Balſaſari edictum Daniel. cap 5. *Quicunque legerit ſcripturam hanc, & interpretationem ejus manifeſtam fecerit, purpura veſtietur, & torquem aureum habebit*

in

in collo. Et illi simile promissum Darii apud Iosephum lib. XI. Ant. cap. 4, de quo ita Autor: *Darius post brevem in lecto quietem à somno relictus, nec valens redormiscere, cœpit fabulari cum tribus satellitibus, & qui proponendam à se quæstionem verius ac prudentius solverit, ei præmium fore promisit usum purpuræ, & aurei poculi & tiaræ byssinæ & torquis aureæ.* Est ejusdem generis, quod apud Ægyptios Iudices solenniter habuerunt torques, ut superius monstratum est. Nimirum & ipsos sapientia virtuteque eximios esse, reliquosque præstare oportet. Nec aliam ob caussam apud Iudæos opinor gestasse Sacerdotes. In torque enim seu catena aurea ut apud Ægyptios Sapphirus gemma, sic apud illos rationale suspensum fuit. Moyses Exod. XXVIII. ver. 22. *Facies in rationali catenas sibi invicem cohærentes ex auro purissimo, & duos annulos aureos, quos pones in utraque rationalis summitate, catenasque aureas junges annulis, qui sunt in marginibus ejus* &c. Videntur ad exemplum hoc, ex eadem certe caussa usurpasse etiam sacerdotes Gallorum Germanorumque, quos Druides appellavere. Strabo lib. IV, de ipsis: χρυσοφοροῦσι τε γὰρ περὶ μὲν τοῖς τραχήλοις στρεπτὰ ἔχοντες. *gestant enim aureos circum colla torques.* Convenit, quod sicut Ægyptii sapphirum, Iudæi rationale, sic illi anguinum in eis haberent suspensum, de quo multa dicimus *in Veteri Upsalia*, nemini adhuc observata. Post Sacerdotes virosque sapientes potissimum viri bello strenui ac militares torques meruerunt apud veteres. Apud Persas sane ita honoravit Mithridatem Artaxerxes, quod stratum equi, quo Cyrus ab ipso interfectus, usus fuerat, ad ipsum attulisset. Ita enim Sparamixe ad Mithridatem apud Plutarchum vita Artaxerxis: ὡς καλὴν ἐσθῆτά σοι ταύτην, Μιθριδάτης, ὁ βασιλεὺς δέδωκε, καλὰ δὲ στρεπτὰ καὶ ψέλλια. *Ut elegantem hanc tibi vestem, Mithridates, Rex donavit, & elegantes torques & armillas.* Apud eosdem integra cohors eorum, qui Immortales dicebantur, sic erat ornata. Curtius libro III. cap. 3. *Persæ immortales vocant ad decem millia, cultus opulentiæ barbaræ non alios magis honestabat. Illi aureos torques, illi vestem auro distinctam habebant.* Sollicitat hunc locum vir doctissimus Henricus Ernstius in notis ad Valerium Grammaticum, proque *aureos* torques, *autem* ex Codice Mediceo scribendum putat. Sed haud dubie vitiosus est is Codex. Nam & Herodotus in respectu ad eos torques lib. VII. χωρὶς δὲ χρυσόν τε

πολλὸν καὶ ἄφθονον ἔχοντες ἐνέπρεπον, de istis Persarum Immortalibus. Hoc est: *prætereà auro multo & copioso erant conspicui.* Frustra est, qui ad vestes solas referre volet, cum τὸ χρυσὸν sic sæpe Græci absolute, pro torquibus utantur, quomodo & χρυσοφορεῖν, de iis, qui torques gestant, usurpare notum est. Itaque & eo ipso loco Herodotos: κόσμον δὲ πλεῖστον παρείχοντο διὰ πάντων Πέρσαι, καὶ αὐτοὶ ἄριστοι ἔσαν. Quæ sane verba nemo ad vestes solas retulerit, cum Persarum ornatus præcipue constiterit in torquibus. *Præcipuo, ait, inter omnes cultu erant decori, & iidem præstantissimi omnium.* Observa, quod ἀρίστους i. e. optimos fortissimosque vocet. Apparet enim, id quod dixi, torques fortium virorum fuisse præmium. Diodorus Siculus lib. XI. προσέπεμψε τοὺς τῶν περσῶν ἐπιλέκτους, ὀνομαζομένους Ἀθανάτους, καὶ δοκοῦντας ταῖς ἀνδραγαθίαις προτεῖν τῶν συστρατευομένων. Idem observatum apud gentes alias, præcipue Romanos. Ambros. in Inst. Virginis. cap. 14. *Victores solent sæcularium præliorum, strenuorum virorum donatis torquibus honorare cervices.* Ad Romanos respicit, quibus hoc in usu fuit. Vnde inter solennia præmia, quibus apud eos virtus honoratur, apud Tacitum Annali II. cap. 9. Flavius torquem memorat. *Aucta stipendia, torquem & coronam, aliaque militaria dona.* Suetonius in Augusto c. *dona militaria aliquanto facilius phaleras & torques dabat.* Extat quoque pulchra apud Gruterum inscriptio, quæ torquem virtutis causa datam expresse confirmat.

M. LICINIO. MVCIANO...
.. DONIS. DONATO.., ob vir
TVTEM. ET. FORTITVDINEM.
BELLO. DACICO. AB. IMP. TRAIANO.
CORONA. VICTRICI. PVRA. HASTA. TORQVIBVS. ARMILLIS. PHALERIS.

Pertinebant autem ad omnes, qui se fortiter gessissent in prælio extra ordinem, & peculiari se ostentassent virtute. Ita legimus de pedite apud Tacitum Annal. III. cap. 21. *Rufus Helvius gregarius miles, donatus est ab Apronio torquibus & hasta.* In Inscriptione veteri apud Gruterum pag. 1096.

L. LEPIDO. L. F. AN.
PROCVLO.
MIL. LEG. V. MACEDON.
. . . .
DONIS. DONATO. AB. IMP.
VESPASIANO. AVG.
BELLO. IVDAICO. TORQVIB.

Peditem fuisse necesse est, quia erat Legionarius. non enim Legio, nisi peditum. De equite testimonium est in alia Inscriptione apud Smetium p. 52.

C. ARRIO. C.F. COR. CLEMENTI.
MIL. IX. COH. PR.
EQVITI. COH. EIVSDEM. DONIS.
DONAT. AB. IMP. HAD.
TORQVIBVS. ARMILLIS. PHALERIS. OB. BEL. DACICVM.

Confirmat & quæ à Grutero adfertur, pag. 443. Nec milites solum, sed & præfecti eorum ita honorati. De tribuno Probo Vopiscus: *Bello Sarmatico jam tribunus cum multa fortiter fecisset, publice in concione donatus est armillis aureis duabus, torque aureo uno.* De Claudiano, tribuno adhuc legionis Quintæ, Pollio ex litteris Valeriani, ad Procuratorem Syriæ: *Huic salarium dabis, torquem libralem unum, cassidem inauratam unam* &c. De Præfecto turmæ Equestris Hirtius de bell. Hisp. cap. 26. *Cæsar ob virtutem turmæ Cassianæ Præfecto donavit torques aureos duos.* Meminit generatim etiam Vegetius lib. II. cap. 7, ubi à torquibus illis cognomentum meruisse, ac TORQUATOS dictos esse ostendit. *Torquati*, ait, *duplares, torquati simplares, quibus torques aureus solidus virtutis præmium fuit: quem qui meruisset, præter laudem interdum duplices consequebatur annonas duplares duas, simplares unam.* Sensus est, torquatos duplares duas, id est duplas consecutas annonas, simplares unam. Peccat Pierius, quando ex hoc ipso Vegetii loco scribit lib. XLI. Hierog. cap. 31. *torquem aureum solidæ virtutis præmium fuisse traditum est à Vegetio, quem qui meruisset, præter laudem duplas consequebatur annonas.* Non perpetuum hoc fuit, sed in melioribus tantum obser-

vatum. Igitur nec in Inſcriptionibus antiquis, ubi torquium ibi ſtatim mentio fit duplicis annonæ. Imo in unica tantum obſervamus apud Grut. p. 357.

C. ANTONIO. C.F. FLAVINO. VI.
VIRO. IVN.
HAST. LEG. II. AVG. TORQ.
AVR. ET. AN. DVPL. OB. VIRT.
DONATO.

Deinde & in eo peccat, quod virtutis ſolidæ hoc afferat fuiſſe præmium. Nec enim de virtute ſolida, ſed torque aureo ſolido ſermonem apud Vegetium eſſe manifeſtum. Hi ergo milites torquati. Vnde Calvinus: *Torquati milites, quibus torques virtutis præmium fuit.* Porro torquibus viros bello ſtrenuos donandi conſuetudo etiam apud gentem Germanorum valuit, maxime in Equitibus, quos ſtrenuos forteſque torquibus ornari ſolitos priſcis temporibus res nota eſt. Regula ordinandi militem Sancti Sepulchri (Qui militum ordo antiquiſſimus putatur) apud Mennenium in Equeſt. Ordi. Symb. *Deinde oſculetur eundem, ponens more majorum torquem aureum cùm cruce pendente, in collo ejus.* Ait, *more majorum*, ut vetuſtiſſimam ſciamus fuiſſe conſuetudinem in creandis Equitibus. Et confirmant veteres imagines, galeæque in inſignibus equitum antiquiſſimæ cum torquibus. Conſpicitur hodieque Rudolphus equo inſidens cum torque in admirandi operis templo apud Argentoratenſes meos. Statua ea anno MCCXCI, id eſt ante annos trecentos quinquaginta facta eſt, ut Schadæus peculiari libello de eo opere teſtatur. Hinc in lexico Calvinus, loco quem ſuperius adduxi: *Torquatos puto recte appellaveris, qui ab Imperatoribus virtute meruerunt jus militare. Germani tales Ritter, Itali equites auratos appellant: forte quod olim equites ſplendidi epitheto inſignivit Hirtius, nimirum ab auri fulgore & virtutibus. Cecidere, inquit, eo prælio ſplendidi ac illuſtres viri nonnulli Equites Romani. Quem ſecutus in Hiſtoria Tacitus Illuſtres Equites pariter appellavit teſte Catanæo.* Vides, ut ipſe quoque in genere Equitibus afferat torques datas, hincque torquatos appellatos putet, item auratos. Quanquam aurati Mennenio dicantur non à torque aureo, ſed aureis calcaribus. *Hi*, ait ab initio dicti opuſculi, *ſive milites ſive Equites appellare libet, Auratorum nomen hodie, ab auri præcinctura, vel auratis calcaribus invenere.*

lere. Porro ſicut veteres honore torquium afficiebant, qui ſe ſtrenue geſſiſſent in militia contra hoſtes, ita & illos, qui id ipſum feciſſent in ludis militaribus. Itaque hoc fine propoſitas inter cætera præmia etiam torques à ducibus obſervamus. Capitolinus in Maximinis: *Severus militares dabat ludos, propoſitis præmiis argenteis, id eſt, armillis, torquibus, & balteolis.* Obſerva torques hic datos ſed argenteos. An quia cives fuere, quibus iſti ludi dati? Civibus enim torques argenteos donari ſolitos Plinius teſtatur lib. XXXIII. cap. II. *Auxiliares & externos torquibus aureis donavere, at cives non niſi argenteis.* Falli Plinium hoc loco putat Lipſius de Mil. lib. V. cum ſaltem Aſprenati torques aureus donatus legatur ab Auguſto. Sed forte ad vetuſtiora tempora Plinius reſpexit, quibus hoc blandimento magis devincire ſibi auxiliares volebant. Itaque ſequitur: *Iidem, quod magis miremur, coronas ex auro dedere civibus.* De inſtitutis veterum eum loqui manifeſtum eſt. Legimus tamen & Sicinnium aureis torquibus donatum apud Dionyſium Halicarn. lib. X. πρὸς δὲ τούτοις, ait, ὀγδοήκοντα μὲν καὶ τρεῖς χρυσοῦς στρεπτοὺς περιαυχενίους. Vixit is Dentatus Sicinnius haud multo poſt exactos reges, uti ille ipſe Plinius teſtatur. Niſi forte Dionyſium generalior vox torquium decepit, & is alios quam aureos ignoravit. Conſtanter enim Latini omnes tot torques ſimpliciter, non tot aureos torques accepiſſe memorant, quod obſervandum. Sane torques aureos antiquioribus temporibus datos adhuc quæro in Scriptoribus, nec uſquam invenio. Nam quod eſt apud Silium lib. XV.

Hic torque aurato circumdat bellica colla.

Id non expreſſe de cive dictum. Quicquid ſit, torques non aurei, ſed argentei in ludis militaribus ſolenniter propoſiti videntur. Itaque velut ſingulare in Maximino notatur, quod ob raram in eis virtutem ab Imperatore donatus fuerit torque aureo. Prædictus Auctor: *Ille more ſolito ſeptem fortiſſimos uno ſudore vicit, ſoluſque omnium à Severo poſt argentea præmia, torque aureo donatus eſt.* Nec forte alio referendum Aſprenatis Exemplum, de quo Suetonius in Aug. cap. 43. *In hoc ludicro C. Nonium Aſprenatem lapſu debilitatum, aureo torque donavit.* Caſaubonus in univerſum hic non torques, ſed galeas & haſtilia donata ait, *In ſolatium debilitatis*, inquit, *honos hic eximius Nonio habitus; nam cæteri pueri qui Trojam luſerant galeis haſtilibuſque, talibuſque ſolum*

præmiis

præmiis affecti. Bæbius Macer : Cæsar Augustus pueris qui luserant Trojam donavit galeas & bina hastilia. Sed Bæbius de ludo tantum temporis istius loquitur, præterea torques non excludit. Etiam illud *aureo* apud Suetonium nescio quid expressioris significationis, quasi alios quoque torques, sed non aurei dari consueverint, in se continere videtur. Certe torques, etsi non aureos fortasse datos in ejusmodi ludis observamus etiam ex Sidonio Car. XXVIII. vers. 425, ubi de quodam optime se gerente in curriculo quadrigarum, sed ferocia equorum currusque dehiscentis ruina in summum vitæ periculum adducto, postquam multa de ipsius casu, ita postremo claudit:

Hic mox præcipit æquus Imperator
Palmis serica, torquibus coronas
Conjungi, & meritum remunerari.

Imperator quem hic innuit, Valentinianus est, cujus saltem temporibus ea consuetudo fuit. Ideo enim conjungi torquibus coronas jubet, quia torques ut solitum præmium insolitam virtutem non satis æquabant. Similiter & luctantibus interdum torques dati. Trebelius in Claudio: *Fecerat hoc etiam adolescens in militia, quum ludicro Martiali in campo luctamen inter fortissimos quosque monstraret. Nam iratus ei, qui non balteum, sed genitalia sibi contorserat, omnes dentes uno pugno excussit. Quæ res indulgentiam meruit, pudore vindictæ: Siquidem tunc Decius Imperator, quo præsente fuerat perpetratum, & virtutem & verecundiam Claudii publice prædicavit, donatumque armillis & torquibus à militum congressibus facessere præcepit, ne quid atrocius, quam luctamen exigit, faceret.* A militibus etiam ad gladiatores pervenisse torques videntur. Gladiatoriarum sane torquium mentionem facit Capitolinus, quos nescio an alios, quam hos vel ex argento vel auro, virtutis causa dari solitos intelligere debeamus. Sic autem verba ejus sese habent, ubi de rebus Commodi: *toga armaque gladiatoria gemmis auroque composita, & machæras Herculaneas, & torques gladiatorios, vasaque eluto auro, ebore, argento citroque composita.* Sane cum hic inter machæras, arma, aliaque id genus gladiatoria instrumenta referantur, cogitandum num non quid ejusmodi hinc innuatur. Forte laqueus, vel

quid

quid aliud ex fune, quo adversarium capiebant. Nam alias inter gladiatorum præmia torquem legere non recordor, neque Lipsio in diligenti Saturnaliorum opere notatus est. Cæterum nec hic Romani soli virtutem militarem in ludicris honorare torque consuevere. Fecerunt enim & Sueci. Testatur exemplum Atisli Regis, qui Rolfonis virtutem tali munere prosecutus est. Saxo lib. II. *Exiguntur hinc animositatis, inde munificentiæ pacta, priorque Roluo virtutis experimentum edere jubetur. Qui cum igni applicaretur, parmulam parti, quæ acrius urgebatur, objecit &c. Roluo patientiæ consummatione laudatur. Posthæc Atisli munera requiruntur. Ferunt illum collatis in privignum opibus ad ultimum ingentis ponderis torquem, quo donum cumulatius redderet, expendisse.* Post fortitudinem in bello, dexteritatem in ludis militaribus, animositatem, patientiam, fides quoque coli torque suevit apud veteres. Exemplum Mardochei docet apud Autorem vitæ Esther: qui quoniam factam contra Artaxerxem detexisset conjurationem, hinc ab eo cum aliis, muneribus, tum torque aureo donatus est. Servavit & Frotho III. Daniæ Rex in Gotuuara, teste Saxone lib. V. *Cum enim in legationem, requirentem summam fidem, eam misisset, aureo torque prolato, legationis præmium pollicetur,* sicut Saxo loquitur. Eandem ob caussam Medicis olim datæ ac Historicis videri possunt. Alludit sane eo, quanquam alia nonnihil mente, Lucianus lib. de Consc. Hist. ubi ait: ἢ φοβεῖταί Ἀρταξέρξην, ἰατρὸς αὐτοῦ ὤν, ἢ ἐλπίζει κάνδυν πορφυροῦν, καὶ στρεπτὸν χρυσοῦν, καὶ ἵππον τῶν Νισαίων λήψεσθαι, μισθὸν τῶν ἐν τῇ γραφῇ ἐπαίνων. *Si vel Artaxerxem metuit, medicus ejus existens, vel sperat Candyn purpuream, & torquem aureum, & equum ex Nisæis illis aliquem se accepturum, mercedem laudum earum, quas scriptis inserit,* scribere verum in Historia non poterit. Datas utique his talibus torques ostendit. Quanquam forte magis amicitiæ ac honoris caussa sæpius quam fidei. Quod & in aliis observatum, præsertim gentibus vicinis. Sic apud Tacitum mittuntur Germanis lib. de M. G. cap. 15. *Gaudent præcipue finitimarum gentium donis, quæ non modo à singulis, sed publice mittuntur: electi equi, magna arma, phaleræ torquesque.* Ex eadem caussa Romani miserunt Gallis, de quo Livius lib. XLIV. cap. 14. & Galli Augusto, de quo Fabius l. VI. c. 4. Sed & legatis vicinarum gentium ex hac caussa dono datæ apud veteres, quæ consuetudo hodie-

hodieque fere obtinet per Europam. Persis etiam solennis fuit Ælianus noster lib. 1. cap. 22: *Munera, quæ Rex dono dabat, venientibus ad se legatis, sive ii ex Græcia, sive aliunde advenissent, hæc erant: unicuique Talentum Babylonicum argenti præstantissimi, præterea phialæ duæ argenteæ, quarum quæque talenti precium habebat. Conficit autem talentum Babilonicum septuaginta duas minas Atticas. Item armillas & acinacem dabat, & torquem.* Sic hunc locum exponendum dixi in Notis. Ad torques amicitiæ caussa dari solitas etiam sponsalitiæ sunt referendæ, de quibus ante dissernimus. Hinc S. Agnetis in Martyrio incerti, quod legitur apud Barthium lib. XXXI. Adv. cap. 13.

Hic mea ditavit armillis brachia, pectus
Chrystallis, collum torque, decore genas.

Eadem apud B. Ambrosium in vita ejus: *Collum meum cinxit lapidibus pretiosis.* Loquitur ut virgo, Christo desponsata. Qualem iccirco B. Cyprianus abstinere vult à gestamine torquium, ne magis desponsata videatur mundo, quam Deo. Verba sunt de Hab. Virginum: *Ne inferant auribus vulnera, nec brachia includant aut colla de armillis & monilibus preciosa catena.* Sunt & ea hujus generis, quæ fere ad filias perveniunt testamento matrum, quia & sponsalitiæ illæ, & amoris erga natas indices. Ministratur exemplum hujusmodi legati à Scævola in l. 16. ff. de auro, argento. Vbi mater: *ornamenta mea omnia filiæ meæ reserventur.* Ornamentorum enim voce torques & monilia comprehendi Paulus docet l. 32. §. 7. ejusdem tituli. Apud Anglos solenne, legibusque statutum videtur, ut ad filias, non filios hæc pervenirent. Leges Anglorum & VVerinorum Tit. VI. §. 6. *Mater moriens filio terram, mancipia, pecuniam dimittat, filiæ vero spolia colli, id est murenas, nuscas, monilia &c.*

§. 10. Torques ostentationis & luxuriæ.

AB usu & honore facilis est transitus ad superbiam & abusum. Itaque cum torques signum essent dignitatis ab initio, ac virtutis, paulo post promiscue usurpari sueverunt, etiam à mulieribus. Peccat enim Isidorus, quando lib. IX. cap. 31. proprium virorum gestamen torques fuisse ait. *Torques, inquit, & bullæ à viris geruntur, à fœminis vero monilia & catellæ.* De catellis

s ſane affirmat Horatius 1. Epiſt. 17, ibi enim de muliere uſurpat

Nota refert meretricis acumina, ſæpe catellam,
Sæpe periſcelidem raptam ſibi flentis ——

Ornamentum colli, non canem Meliteam, ut Xylander mavult, hic intelligi, additum de periſcelide confirmat. Vnde & Inſcriptiones quædam inter alia ancillarum & libertarum vocabula memorant A CURA CATELLAE aliquas. Eaſdem tamen catellas inter dona militaria refert Livius, ut ſuperius indicatum eſt. Quemadmodum monilia Ammianus Marcellinus l. XXIII. ibi de Perſis: *Armillis monilibuſque aureis & gemmeis utuntur.* Idem facit & Ovidius, ut ex præcedentibus conſtare poteſt. Contra torques uſurpavit in mulieribus Interpres vetus Bibliorum. Ezechiel. XVI. ver. 11. *Ornavi te ornamento, & dedi armillas in manibus tuis, & torquem circa collum tuum.* Chriſti verba ſunt ad Eccleſiam. Frequentius tamen monilia in mulieribus leguntur, credo, quod aurum ſimplex haud ſufficeret earum luxui, ſed addendæ gemmæ eſſent. Talia enim proprie monilia. Medea exprmit apud Senecam Act. III. ſc. ult.

—— *gemmis eſt, & auro textili*
Monile fulgeas ——

Apud Virgilium quoque lib. I. AEneid.

—— *colloque monile*

Baccatum circumdat Regina Dido, quod fortaſſe minus mirum in Regina, plus in cœteris. de quibus ob hanc cauſſam Plinius lib. XXXIII. cap. 3. *Inſerta margaritarum pondera è collo dominarum auro pendent, ut in ſummo quoque unionum conſcientia adſit.* Inſertas auro margaritas intelligit, quæ dependent è monilibus ex uncinis. Non enim infixa tantum habebant iſthæc talia, ſed & pendula è monilibus circum circa, ſicut obſervamus in effigie mulieris, quam ex Sarcophago Probi in Roma Subterranea exhibet Antonius Boſius. De inſertis loquitur Paulus in lege 32. §. 2. ff. de Auro. *Putavit ſibi legari & ornamenta & monilia, in quibus gemmæ & margaritæ inſunt.* Nec alia *lumina lapillorum, quibus monilia variantur,* ut Tertullianus vocat cap. XI. de Hab. Mul. Puto & nudas habuiſſe gemmas in filo, ad inſtar margaritarum, quas lineas appellant, loco monilium. Eaſque intelligi à Iuvenale Sat. VI.

Quum

Quum virides gemmas collo circumdedit.

An & à Claudiano? quando in Ruffinum:

——— *cuicunque monile*

Contextum gemmis ———

Corallia sane vix aliter gestarint, quæ Seneca *monile* vocat *pelagi rubentis*, Herc. Oct. hoc est Indici Oceani, seu Maris Erythræi, ut in libris de Militia Navali demonstratum est. Alia insertarum gemmarum fuit ratio, quippe quæ nude quidem & ipsæ, verum libere dependebant à molinibus aureis, ut dixi. Sicut hoc ipsum observatum est in mamillarum ornamentis, de quibus Paulus in sæpe dicta lege 32. *legavit quædam ornamentum mamillarum ex cylindris triginta quatuor, & tympanis margaritis triginta quatuor.* Cylindri hic smaragdi sunt vel gemmæ aliæ, pendulæ ex auro in quo inclusæ illæ margaritæ extabant. Et hoc ornamentum, ob quod Messalina, scortum nobile apud Iuvenalem Sat. VI.

——— *nuda papillis*

Constitit auratis ———

Non aliæ auratæ papillæ, quam ornamento istiusmodi mamillarum, cujus Paulus mentionem facit, decoratæ, quoniam ut monile, ex auro gemmisque fuit. Monile tamen aliquando legitur ex solo auro, quomodo *aurata monilia* ex hac causa Ovidium dixisse alias monstratum est. Et hoc forte genus antiquissimum, sique Tertulliano credimus, ab ipsis Angelis hominum, cumprimis fœminarum corruptoribus primitus excogitatum. Ita enim Vir Sanctus lib. de Habitu Mulier. *Illi, qui ea constituerunt, damnati in pœnam mortis deputantur: illi scilicet Angeli, qui ad filias hominum de cælo ruerunt, ut hæc quoque ignominia fœminæ accedat. Nam cum & materias quasdam bene occultas, & artes plerasque non bene revelatas, seculo multo magis imperito prodidissent, siquidem & metallorum opera nudaverant, & herbarum ingenia traduxerunt, proprie & quasi peculiariter fœminis instrumentum illud muliebris gloriæ contulerunt: lumina lapillorum, quibus monilia variantur.* Lapillorum quidem & ipse mentionem facit, sed ut magis respiciat ad aurum, cujus inventores esse contendit. Porro cum hujusmodi monilia fuerint, cur pretiosa dicantur, in aperto est. Ambrosius lib. I. de Virg. *Pretiosa pendent collo monilia.* Nec vulgariter pretiosa fuere. Tertullianus enim dicto loco de

is : *Saltus & insulas tenera cervix fert.* Itaque nec mirum, si inter formæ lenocinia adhibebantur. Manilius lib. v. de Cassiopea.

> *Hinc lenocinium formæ, cultusque repertus*
> *Corporis, atque auro quæsita est gratia frontis*
> *Perque caput ducti lapides, per colla, manusque.*

De his lenociniis accipio Tertulliani verba libro de Pallio ubi ait de matronis : *Immundiorem cervicem monilibus consolantur.* Iam quia formam commendabant, nulla sibi satis absque eis formosa videbatur, imo una alteram nitebatur superare, hinc quotidiana luxuriæ incrementa, de quibus Plinius lib. xxxiii. cap. 3. *Habent* (aurum) *fœminæ in armillis, digitisque totis, collo, auribus, spiris. discurrunt catenæ circa latera, & inserta margaritarum pondera è collo dominarum auro pendent.* Nec apud fœminas tantum hic luxus mansit; transiit & ad viros, ut in Heliogabali exemplo superius ostensum est. Ab utrisque venit ad infantes, in quibus insanire solent delicati parentes. Igitur & illi torquibus ornati, talibus cumprimis, è quibus dependerent crepundia. Hesychius. *γνωρίσματα, τὰ συνεκτιθέμενα τοῖς παισὶν ἔξω τῶν περιδεῤῥαίων.* Duo in infantibus agnoscit & recenset ornamenta ; primum *περιδέῤῥαιον*, id est monile seu torques ex auro, vel argento, vel gemmis, coralliis, chrystallo, unde hodieqne solet fieri. Deinde *ἔξω τοῦ περιδεῤῥαίου*, id est quod in extremo ejus appensum fuit, *γνώρισμα* dictum, à Latinis *monimentum*, de quo ante vidimus. Donatus ad Eunuchum Act. iv. sc. 6. *Monimenta sunt, quæ Græci dicunt γνωρίσματα.* Alias & *παίγνια* vocarunt, quæ propter hoc ipsum, quia è torque pendebant, ab Hesychio *δέραια* vocantur. *δέραια*, inquit, *περιτραχήλια, παίγνια.* Aristoteles in Poetica *περιδέραια* vocavit. Nec infantes solum, sed & pueri puellæque adultiores suas in torquibus gestabant bullas. Plutarchus in Sertorio : *τὰ χρυσᾶ περιδέραια, ἃ Ρωμαῖοι βούλλας καλοῦσι, torques aureas, quas Romani bullas appellant.* Non potuisset *περιδέραια* vocare, nisi in torquibus habuissent, ut proinde Perottus verissime : *Bulla torques, è qua bulla propendet in pectus.* Torques ornatus ostentationisque caussa etiam adhibiti à Iuvenibus, quos iccirco reprehendit Boetius lib. i. de Discip. Scholar. cap. 2. *Gemmatis*, ait, *colla monilibus, Parthorumque cingulis ventrem castigatum plebi ostendunt.* Quin imo ipsa ser-

vitia sic ornata, ut B. Ambrosius conqueritur lib. de Iejun. cap. 13. Ita enim de conviviorum ministris: *Succincti sunt auro, & Babylonicis lumbos suffulti Baltheis: aureis torquibus nitent colla* &c. Quare cum in omni sexu, ac fortuna, in maximis ac minimis hic luxus fuerit, quid mirum, si Deos ipsos sic colendos putarunt? De Ægyptiorum Diis supra testati sumus ex Pignorio. De Diis Romanorum docet Livius lib. XXXIII. cap. 22. *ex torquibus (Gallorum Bojorumque) unus magni ponderis in Capitolio Jovi donum positus.* Polyb. Hist. II. *Capitolium exornavit signis militaribus & maniacis.* Varro de vita Pop. Rom. lib. I. *Torques aureæ multæ relatæ Romam, atque consecratæ.* Similiter Catumandus simulachrum Deæ Massiliensium coluit. Iustinus lib. XLIII. cap. 5. *torque aureo donata dea in perpetuum cum Massiliensibus amicitiam junxit.* Servarunt & Germani eam consuetudinem. Hinc Florus lib. II. cap. 4. *Vovere de Romanorum militum præda Marti suo torquem.* Nec belli tantum prospere gesti caussa hoc factitatum, sed sæpe ex privatis caussis. Sic inscriptio vetus exstat, quæ Æsculapium ita honoratum ostendit. Proposita est inter alias à Grutero pag. 70.

DEO. ÆSCVLAPIO. VAL. SYMPHO-
RVS. ET. PROTIS.
SIGNVM. SOMNI. ÆREVM. TOR-
QVEM. AVREVM &c.

Similis huic est inscriptio alia, data nobis à Capaccio in Historia Neapolitana ex ædibus Octavii, Cæsaris Consiliarii.

EX. IVSSV. I. O. M.
HELIO. POLITANI. AVRELIO. THEO-
DORO. SACERDOTI.
FILIO. CVRATORI. TEMPLI.
CEREMELIENSIVM.
...AD. AMPLIANTES. DONIS........
...TORQVEM. ET. VELVM. SAC......

§. II. Torques in qua parte corporis, & quando gestatæ.

Torques in solo gerebantur collo, à quo dependebant in pectus. Isidorus: *Torques sunt circuli aurei à collo ad pectus usque depen-*

dependentes. Petrus Mosellanus, vir haud contemnendæ eruditionis, in notis ad A. Gellium ait esse *colli ornamentum, & summi pectoris*, in quibus verbis illud *summi* pectoris notandum puto. Videtur enim non longe demissos, sed circa papillas & thoracis sinum finitas credidisse. Et autorem habet verborum suorum vel ipsum Virgilium, qui sic lib. v.

—— it pectore summo
Flexilis obtorti per collum it circulus auri.

Vides hic per *pectus* non simpliciter, sed *summum* definiri spacium, ad quod pertinebant. Qua in re diversæ torques à phaleris fuisse videntur. Sane & hæ ornarunt pectus, at non pectus summum. Silius Italicus lib. xv.

—— Phaleris hic pectora fulget

Phaleræ non minus in pectore, quam torques: hæ tamen minus demissæ. Quo sensu verum esse potest, quod ait Lipsius lib. v. de Mil. Rom. Dial. 17. *Phaleræ demissæ ad pectus pendebant, torques stringebant magis & ambiebant ipsum collum.* Nam si collum arcte ambivisse torques putavit, errasse vel ex præcedentibus manifestum. Arcte ambire magis circulorum, & adhuc magis monilium fuit proprium. Quanquam inter phaleras torquesque & illa fuisse differentia videtur, quod cum torques ab utraque colli parte demitterentur in pectus, phaleræ demissæ essent tantum ab altera, & sub ala seu brachio, more balthei, clauderentur. Extant enim primo quædam in columna Trajani imagines, cum tali ornamento, quod phaleras fuisse puto. Deinde imitatur Liber Pater in serto ex floribus, cujus effigies est in tabula marmorea Romæ, & cum ab aliis, tum à uca Guarinoni eruditorum bono publicata, quam inter alia rariora Antiquitatum monumenta servo. Catenas quoque aureas, viri præsertim militares hodie sic gestant, gestaruntque olim fœminæ ad imitationem forsan phalerarum. Non enim aliter *discurrentes circa latera catenas* apud Plinium lib. XXVIII. ap. 3. possum intelligere, quam de istiusmodi gestandi atione, quam prædixi. Porro quoniam collum torques mbiebant, hinc à Græcis περιδέραια vocatæ sunt, quod ante diximus. Quanquam apud Suidam observem non περιδέραια, sed περιδέρραια duplici litera scribi. περιδέρραια, περιτραχήλια, κόσμια. Nec hoc absque authoritate fieri putandum.

dum. Nam & Herodianus lib. v. περιδερραίοις τε καὶ, ψελλίοις κοσμούμενος. Et nescio, an non sic sit scribendum. Origo enim alias vix convenit, quam facit autor Etimologici. Περιδέραιον, ait, περιτραχήλιος κόσμος. ἀπὸ τῆς δέρρη Αἰολικῶς, ὃ σημαίνει τὸν τράχηλον. Si à δέρρη deducendum nomen, utique περιδέρραιον scribendum erit. Attamen subjungit ipse. ὁ δὲ Ὦρος Μιλήσιος, διὰ τῆς αι διφθόγγου γράφει καὶ δι' ἑνὸς ρ. ὃ μᾶλλον πιστέον. Non intelligo, quo illud αι pertineat: est enim in περιδέρραιον hæc diphtongus. Puto plane scripsisse περιδέρρεον, non περιδέρραιον, qui à δέρρη deducebant, sicque utrobique apud Suidam & Etymologicum scribi oportere. Quanquam & cum hoc posteriore faciam, vulgatamque scriptionem retinendam putem. Est enim δέρη vel δέρης, quod Latinis collum. Hesychius: δέρη, τράχηλος, αὐχήν. δέρης, τράχηλος. Et hinc περιδέραιον, quia collum ambit. Xenoph. lib. I. *Habuerunt Medi* στρεπτοὺς περὶ τῇ δέρῃ, *torques circa collum.* Non autem ambiebant tantum, sed & in anteriore parte propendebant in pectus, sicut dictum est. Hæc fortassis caussa, cur & ὑποδέραια vocarentur, quasi succollaria quis diceret, quia sub collum dependebant. Etymol. ὑποδέραια, περιτραχήλια. Hesychius: ὑποδέραιον ὑποδείριον, καὶ περιτραχήλιον. Gestabant autem torques istas quædam gentes perpetuo, quædam certis tantum temporibus. De Persis non est dubium, quin semper gestaverint. Itaque & in bellis mentio earum apud Scriptores. Idem observamus in Armeniis. Nam apud Appianum Romani torques eorum calcant in prælio, in quo victus est Tigranes, lib. I. de bell. Mithr. Fuit & Gallorum ista consuetudo Germanorumque. Hinc apud Florum lib. IV. cap. 12. legimus Drusum victorem, *equos, pecora, torquesque* Cheruscorum, Suevorum, & Sicambrorum divisisse. & apud Polybium Hist. II. ex Gallis *neminem in primis cohortibus sine maniacis* aureis stare consuevisse. Sed, quod observandum est, in primis cohortibus, vel, ut ipse ait, τῶν τὰς πρώτας κατέχοντες σπείρας, qui sine dubio, præstantissimi ac nobilissimi fuere. Apparet ergo, licet frequentem, non tamen promiscuum apud illos hunc cultum fuisse, quod & de reliquis gentibus credendum puto. Nemo, nisi qui aut ratione muneris debebat, aut ob virtutem promeruerat, torques gestabat. Solis forte ditioribus exceptis, quos fere transversos agit spectata vulgo divitiarum magnitudo, in luxum

luxum omnem ac laſciviam contra ipſas quoque leges. Apud Romanos vero non geſtaſſe puto. Monumenta certe nulla docent, nec in imaginibus vetuſtis apparent. Præterea ſingulari privilegio indultum legimus Torquato, ut geſtare torquem ei jus eſſet, cujus privilegii ratio eſt nulla, ſi quicunque tandem meruiſſent torquem, geſtare eam ſuevi ſſent. Privilegium fuiſſe ſingulare Torquato poſteriſque ejus datum diſcimus ex Suetonio vita Caligulæ cap. 35. *Vetera*, inquit, *familiarum inſignia, nobiliſſimo cuique ademit: Torquato, torquem; Cincinnato, crinem.* Vides, ut inſigne vocet, quod ſine tali privilegio intelligi non poteſt. Itaque reliqui non geſtarunt, niſi publicis in pompis, hoc eſt ludis, aut triumphis. Polybius expreſſe de omnibus hujusmodi donis: *Qui adepti ſunt ejuſmodi dona, præter gloriam in exercitu & domi etiam famam, cum redierint in patriam, ludos pompasque conſpicui ineunt; quoniam ſolis iis licet ornamenta hæc geſtare & imponere; qui ab Imperatore virtutis cauſa, donati ſunt.* Solis iis, ait, licuiſſe: ergo cœteris nil licuit hujuſmodi in pompis, multo minus reliquis congreſſibus. Licuiſſe autem iſtis innuit Tacitus Hiſt. I I. cap. 89, ubi de ingreſſu Vitelli triumphi more adornato: *Militum phaleræ torqueſque ſplendebant.* Clarius Valerius lib. I I I. cap. 2. in exemplo Siccii: *Novem triumphales Imperatorum currus ſecutus, totius civitatis oculos in ſe numeroſa donorum pompa convertit. Præferebantur enim aureæ coronæ ІІХ, civicæ XIV, Murales I I I, obſidionalis una, Torques CLXXXIII, Armillæ CLX* &c. Obſerva, ne tum quidem, niſi forte unam aut alteram, geſtaſſe, ſed curaſſe ſibi ab aliis anteferri, quod & Lipſi notatum eſt. Sed quid? Num & in bello & extra urbem fecere? Contrarium enim Vopiſcus docere videtur, in litteris Aureliani, ubi Imperator: *Miles ſtipendium in baltheo, non in popina habeat. Torquem, brachialem, & annulum apponat.* Dicit *apponat*, quod Salmaſius exponit, *induat.* quomodo contrario ſenſu *ponere* & *deponere* annulum uſurpamus pro exuere. At vero nulla alia ſunt monumenta, quæ hoc evincant aut doceant. Apud Tacitum profecto Annal. I I. cap. 9. Flavius Arminio fratri ſuo quærenti de præmiis à Romanis acceptis *torquem & coronam* non demonſtrat, ſed *memorat.* Nec forte quæſiviſſet Arminius, ſi ornatum iis conſpexiſſet. Deinde Sertorius expreſſe apud Plutarchum: *τοὺς ἄλλους οὐκ ἀεὶ τὰ μαρτυρεῖα τῶν ἀριστείων περιφέρειν, ἀλλὰ*

ἀποτίθεσθαι στρεπτὰ καὶ δόρατα, καὶ στεφάνους. *alios non perpetuo gestare virtutis suæ testimonia, sed deponere torques, hastas, coronas.* quæ verba non magis de tempore pacis, quam belli, ipsorumque præliorum intelligenda videntur. Igitur magis est, ut de posita ad signum torque locum eum accipiam. Nam ad signa etiam aliàs pecunias & stipendii partem deponebant, veluti ad deos templumque, ut ostendit pluribus Vegetius lib. II. c. 20. meminitque Suetonius in Domitiano cap. 3, ubi ait: *noluit quenquam plus, quam mille nummos ad signa deponere.* Vt sic *apponere* apud Vopiscum sit *ponere ad signa*, sicut loquitur Vegetius, quando ait: *decem folles, hoc est, decem sacci per cohortes singulas ponebantur.* vel *deponere ad signa*, quomodo Suetonius hoc effert. Sane vix credibile est, cum tam solliciti veteres fuerint de stipendio, neglexisse tam prétiosa dona. Itaque mea quidem Senténtia ne in bello quidem gestabant, nisi cum reversi essent domum triumphantes. Id plane mirum, cur, cum neque foris, neque domi torques gestaverint Romani, extra dictum tempus, phaleras gestare voluerint. Habuisse enim vulgo videor colligere ex verbis Plinii, quæ sunt lib. XXXIII. cap. I. *Tanta*, ait, *Senatus indignatione exarsit, ut annulos ab eo abjectos fuisse in antiquissimis reperiatur annalibus. Fallit plerosque, qui tum & Equestrem ordinem id fecisse arbitrantur: est enim adjectum hoc quoque sed & phalera posita, propter quæ nomen equitum adjectum est.* Dicit expresse, ut à Senatu annulos, sic ab Equitibus phaleras fuisse positas. Verba enim ista, *sed & phalera posita*, sunt ex iis ipsis annalibus antiquissimis, quas Plinius allegat. quibus ait ostendi non annulos quoque ab Equitibus ut à Senatoribus, sed phaleras solum positas, vel ut supra inquiebat, abjectas, contra quam nonnulli cum in annalibus locum explicabant, & propter phaleras, de quibus mentio fiebat in sequentibus, in præcedentibus eorum Annalium verbis cum Senatorum, etiam Equitnm adjectum nomen. Sic enim locus Plinii intelligendus est, quem obscurum nonnihil facit illud *quæ*, haud dubie vitiosum, cum ad nihil præcedentium referatur. Itaque & in *quas* à quibusdam mutatum est, ut phaleras respiciat. Sed sine ambiguitate puto Plinium nec hoc, nec illud, verum una voce *propterea que* scripsisse, conjunctionemque postea à sciolo mutatam esse in pronomen. Quicquid sit, si positæ pha-

phaleræ, & positæ ut annuli, sicut annulos gestari consuevisse palam est. Nisi & hoc restringamus ad ejusmodi tempus, quo videlicet cum ornamentis hujusmodi incedere sueverunt. Vt posuerint in proximis puta ludis, aut spectaculis, aut simili alia solennitate.

§. 12. Quibus in universum gentibus torques fuerint in usu.

NON est ornamentum aliud, in cujus usum tot simul conspirarunt gentes, ut jam patet ex iis, quæ hucusque disseruimus. Id autem credo factum, quia nudo fere collo olim incessere, sicut hodieque fit in oriente locis plurimis. Antiquissimis temporibus ac forte primis Ægyptii usurparunt & Chaldæi, itemque Hebræi, ut ex Sacris litteris, Diodoro, Æliano, aliisque cognoscimus. Ab his acceperunt Persæ sicut pluribus ostendit Barnabas Brissonius in eruditis de Persarum Regno libris. Sic apud Ælianum lib. XIII. cap. 40. legitur στρεπτὸς περιαυχένιος, non aliam ob caussam. Persis conjuncti sunt Medi; igitur & illi usurparunt. Agathias de Bello Gothico lib. III. ex versione Christophori Personæ: *Non enim scuta duntaxat, thoracesque, & pharetras eorum, qui ceciderant, quidam gestabant, sed aureos etiam circa collum torques, & ex auribus pendentia ornamenta, ac ejusmodi cætera effœminatorum varia & supervacanea opera, quibus Medorum primores præcipue decorantur, ut spectatiores cæteris sint, & à vulgaribus aliis noscitentur.* Omnes titulo Ægyptiorum & Babyloniorum complexus est Tertullianus lib. de Idol. *Purpura*, inquit, *& aurum cervicis ornamentum eodem modo apud Ægyptios & Babilonios insignia erant dignitatis.* Torques etiam gestarunt Arabes; maxime Atilei & Casandrini. Agatharchides apud Photium: *Aurum perforatum inter lapillos pellucidos alternatim circa manus gestant & colla.* Item Armenii, hinc Romani eas calcant in prælio, Tigrane cum Armeniis superato, sicut supra ostendi. Verba hæc sunt: ψέλια καὶ περιαυχένια περιοδεύοντες & τείνον ἐπὶ σαδίες ἑκατὸν καὶ εἴκοσι. *Armillas ac torques calcando continuarunt cædem per CXX stadia.* Gestarunt Parthi. Vnde illud Horatii lib. III. Car. 6.

Iam bis Monæses & Pacori manus
Non auspicatos contudit impetus,
Nostros, & adjecisse prædam
Torquibus exiguis renidet.

Torrentius hoc loco: *renidendo gaudere se ostendit, quod Torquibus ante exiguis non leve ex præda pondus adjecerit.* Ergo & ipsi torques habuere. Parthis proximi sunt Scythæ, ex quibus Gothi. In his narrat Saxo. Ita enim de Atillo Rege Sueciæ, lib. 11, cap. 20. *Dona in præsentes plurima erogavit, & inter cætera torquem aureum ingentis ponderis collo Roluonis, ad ostendendam ejus claritatem, appendit.* Et paulo post de Roderico: *Rogatus pretiosum torquem, qui virtutis & victoriæ præmium proponebatur, in alterius manus deponere, mox armillas & torquem, ut erat in navigio collocatus, ingenti excussas jactu, postulanti porrigere statuit.* Firmant hoc ipsum nummi veteres apud Gorlæum pag. 42, in quibus videas vultus Gothorum cum torquibus. Gothicos enim nummos esse dubitabit nemo, qui litterarum Runicarum ductus in tot Sueciæ Daniæque saxis monumentisque oculis usurpavit. Ac in primo quidem nummo plane scriptum puto AS vel AHS, AH litteris inter se conjunctis contextisque, antiquissima cum Gothorum tum multarum aliarum gentium consuetudine, de qua peculiari opusculo, Deo annuente, aliquando agemus. Est autem illud AS vel AHS summi apud Gothos numinis vocabulum; quod Asum, Aasum, Ahasum appellasse accurate in *Vpsalia antiqua* demonstrabo. Videntur & cœteri nummi quid hujusmodi præferre, nisi putemus litteras initiales continere finalesque vocabuli, quod in latere altero consignatum est. Sane in primi nummi ista facie *Hliti* nomen legi videtur, quod Latinis Parvū significat: Errant enim sine dubio qui de Cliti Macedonico vocabulo hic cogitāt, cujus quis quæso usus esse apud Gothos potuit? Gothos quidem Latinis aliquando usos esse nominibus ex Jordane, vel jornande intelligimus, at Græcis nunquā. Igitur cum Cliti Macedonicum sit nomen, frustra de eo hic disseritur. Neq; mirum est in Hlito spiritum præfigi. Ita enim consuevisse Gothos veteres præter infinita alia testimonia vel ex Hludovici & Hludus vocabulis apparet, quæ sic scripta in vetustis Saxis monumentisque reperiuntur. Est proinde Gothicum nomen, Gothica effigies in prædictis nummis, quæ cum ornata sit torque,

torquium gestamen apud Gothos in usu fuisse manifestum est. Et mentionem facit B. Brigitta in litteris ad filium, quas ex vetusto codice communicavit mecum Iuvenis doctissimus, Laurentius Bureus. Du skalt hafa brast itinu brysti. hoc est, *pectus tuum bractea ex auro gemmisque adornabis.* Item alio loco: Huad forspan or brast er/dat i hafen i edert bryst. *quale ornamentum ex auro gemmisque pectori præfixum geritis.* Vbi brast est bulla, è torque in pectus dependens. Nisi potius fibulam intelligat, qua vestimenta claudere solebant. A Gothis veniendum ad Danos, nam & hos gestasse certum est. Ostenduntque verba Saxonis, supra à me adducta. Sunt & alia apud eum loca, quæ nos neutiquam dubitare patiuntur.. Iuncti his Germani, de quibus paria observamus. Videtur equidem obstare Tacitus, quando in libello de eorum moribus carere ait auro argentoque, nec inter cœtera illorum ornamenta torques recenset. Ipse tamen aliter, alio in loco: *Gaudent præcipue finitimarum gentium donis, quæ non modo à singulis, sed publice mittuntur, electi equi, magna arma, phaleræ torquesque.* Ita Florus nominatim memorat in Cheruscis, Suevis, Sicambris, quæ haud dubie Germanicæ fuerunt gentes. *Cherusci equos, Suevi aurum & argentum, Sicambri captivos elegerant: sed omnia retrorsum. Victor namque Drusus equos, pecora, torquesque eorum, ipsosque præda divisit ac vendidit.* In Borussis veteribus, & Sudinis Stella lib. I. Antiq. Boruss. *Vestium cultus apud eos fuit, ut mares Lanea, fœminæ linea tunica uterentur, circulosque ex ære vel orichalco colla circumdabant.* Gallorum fere proprium hoc gestamen fuit. Vnde Suidas in Τορκουάτος. Στρεπτὸς ἐπιχώριος κόσμος κελτοῖς. *Vsitatus vulgo apud Gallos ornatus torques fuere.* Strabo in descriptione Galliarum: Χρυσοφοροῦσι, περὶ τοῖς τραχήλοις στρεπτὰ ἔχοντες. *gestant aureos circum colla torques.* Similia habet Diodorus lib. IV. Antiq. Virgilius AEneid. VIII.

Aurea cæsaries illis, atque aurea vestis.
Virgatis lucent sagulis: tum lactea colla
Auro innectuntur ——

Hinc Plinius lib. XXXIII. cap. I. *Gallos cum auro pugnare solitos, Torquatus indicio est.* Aurum non intelligit aliud, quam torques, unde Torquati cognomentum plane sicut supra Græcos aliquando χρυσὸν usurpare dixi. Eadem cum Plinio habet

Polybius Hist. II. *In primis*, ait, *cohortibus neminem cerneres maniacis sive torquibus aureis armillisque non ornatum.* Nominatim de Insubribus & Alpinis firmat Florus lib. II. cap. 4, quando de eorum torquibus tropæum Iovi erectum scribit. De Boiis, qui à Polybio inter Gallos recensentur, Livius lib. XXXVI. cap. 40. *P. Cornelius Consul triumphavit de Boiis; in eo triumpho Gallicis carpentis arma signaque & spolia omnis generis transvexit, & aureos torques transtulit MCCCCLXX.* Gestarunt & Belgæ. Hinc Propertius lib. IV. de Virdomaro.

Torquis ab incisa decidit unca gula.

De Britannis observatum est ex Strabone in superioribus. Etjam Herodianus meminit. An Hispani usurpaverint, ignoro, hactenus sane non lego. Gothos in Hispania gestasse nummi docuerint, de quibus ante differuimus. Sunt enim in Hispania cusi, absque dubio, cum illic Gothi rerum potirentur; De Romanis ambigi non potest. De solis Græcis nihil istiusmodi observo. Quin imo barbarum gestamen vocant. Herodianus de Brittannis: τὰς μὲν λαγόνας καὶ τοὺς τραχήλους κοσμοῦσι σιδήρῳ, καλλώπισμα τοῦτο καὶ πλούτου σύμβολον νομίζοντες, ὥσπερ τὸν χρυσὸν οἱ λοιποὶ βάρβαροι. *ventrem atque cervicem ferro incingunt, ornamentum id esse ac divitiarum argumentum æstimantes, perinde ut aurum cæteri barbari.* Per χρυσὸν torques intelligit, & τοὺς λοιποὺς βαρβάρων ait æstimasse, quod opinor non dixisset, si Græcorum ea fuisset consuetudo. Strabo quoque reprehendit, velut muliebres, & istam Gallorum rationem vocet ἀνόητον καὶ ἀλαζονικόν τι, lib. IV. Sane Iulius Pollux Grammaticus diligentissimus in solis mulieribus recenset. Ex quo mihi persuasissimum est, nullum earum, nisi in his apud Græcos fuisse usum. Quod forte factum odio Persarum Græcis semper imminentium. Nam reliquæ omnes fere in Oriente gentes habuerunt. Ipsi quoque Indi, apud quos hodieque nihil est vulgatius.

§. 13. Tor-

§. 13. Torques brutorum, rerumque inanimatarum.

LVxus, de quo dictum est in præcedentibus, ab hominibus transiit ad bruta animantia. Torquibus & illa exornata memorantur. Primum autem de militaribus vix est mirum, quandoquidem quæ in bello juvissent ad victoriam, ea præmiis quoque visa sunt digna. Hinc ab initio equis habitus is honor, ut variis ac pretiosis monilibus ornarentur Virg. lib. VII. Æn.

Aurea pectoribus demissa monilia pendent

Claudianus de equo Honorii.

Luxuriant tumido gemmata monilia collo.

Vides vere pretiosa monilia, ex auro gemmisque. Sic Apulejus de Deo Socratis: *Nec enim in emendis equis phaleras consideramus, & balthei polimina inspicimus, & ornatissimæ cervicis divitias contẽplamur, si ex argento & auro & gemmis monilia variæ gazæ dependẽt, si plura artis ornamenta capiti & collo circumjacet.* Erat hoc solenne in equis Imperatorum, & exemplo equi, quem describit Claudianus, apparet. Plutarchus de Equo Pompei in Sertorio: χρυσῷ κεκοσμημένον, καὶ φαλάρων ἀνάπλεων. *auro ornatũ & phaleris plenum* ejus equum diruerunt. χρυσὸν non aliter intelligit, quam ut supra dixi, de torquibus & monilibus. Monilia ista appensas habebant lunas sicut hodieque nos in frontalibus equorum, & Hungari Turcæque in collis usurpant. Meminit Statius Theb. IX.

—— nemorisque notæ sub pectore primo
Iactantur niveo lunata monilia dente.

Sunt & hi de Imperatorio equo versus. Quanquam non ipsi solum, sed & alii in suis equis usurparint. Quomodo apud Gellium lib. V. cap. 5. Antiochi *equitatus frenis, ephippiis, monilibus, phaleris præfulgere* dicitur. Ab equis res devenit ad Elephantes. Nam & hi ornati torquibus, monilibusque, ut qui ipsi quoque à veteribus adhibiti ad bella. Occurrit aliquotiens apud veteres. Vnus locus memorabilis est apud Philostratum de Elephanto Alexandri, Soli dedicato. Verba sunt lib. II. de vita Apoll. cap. 6, ex interpretatione Zenobii Accioli: Esse autem illi torques aureos circa dentes, seu cornua libeat appellare, & in torquibus litteras græcas insculptas hæc verba referre:

Alexander Iovis filius, Ajacem Soli, hoc enim Ajacis nomen ipse Elephanto imposuit. In Græco pro torquibus est ἕλικες, quod de circulis auribus exponendum puto, quia additur περὶ τοῖς ὀδοῦσιν. nec enim illud περὶ, nisi de circulo, qui cornu sive dentem ambit, intelligitur. Observa autem additos huic circulos in dentibus, ne scilicet excuteret, libertati suæ relictus & in sylvas missus, ut fiebat in hujusmodi dedicationibus. Cœteri gestabant in collo, velut equi, cum ornarentur. Post elephantos etiam in camelis hunc ornatum legimus, quippe qui & ipsi usurpati in bellis. Augustinus. Quæst. ex utroque testam. cap. 115. *Reges Median camelis delectantur ad sessum, ita ut & colla eorum aureis exornent torquibus.* Hausisse hoc ex sacris litteris videtur. Nam lib. Iud. cap. 8. legimus de Gedeone: *Et interfecit Zebea & Salamana, & tulit ornamenta ac bullas, quibus colla regalium camelorum decorari solent.* Apparet solenne ornamenti genus fuisse apud istos sicut phaleræ moniliaque equorum apud Romanos & vicinos populos. Eodem loco: *Fuit pondus postulatarum inaurium mille septingenti sicli, absque ornamentis & monilibus, & veste purpurea, & præter torques aureas camelorum.* Appositas habuisse bullas etiam existimo, quoniam ex Glossis Isidori, ut vulcanius emendat, legimus *bullas ornamenta regalium camelorum.* Ab his etiam ad cœteras bestias translatum est, quas domi alebant, & peculiariter amabant. Sic in canibus περιδέραια legimus. Xenophon in Cynegetico. Κυνῶν ἢ κόσμῳ δέραια. Latini milla & collaria appellant. Etiam in feris cicuratis fuit receptum. De Leone mansuefacto Philostratus Lemnius vita Apollonii lib. v. cap. ult. κοσμήσαντες τὸ θηρίον στρεπτῷ καὶ ταινίαις παρέπεμπον εἰς τὴν Αἴγυπτον. *Ornantes feram torque & teniis miserunt in Ægyptum.* Idem de Panthera cicurata exemplum nobis servavit. Refert in Eclogis Photius: *Accepi,* ait, *in Pamphylia pantheram captam fuisse* (στρεπτὸν ἅμα, ὃν περὶ τῇ δέρῃ ἔφερε) *aureum torquem circa collum habentem, Armeniis litteris hujusmodi inscriptum: Rex Arsaces. Deo Nysæo. Regnabat autem temporibus illis in Armenia Arsaces. Is, ut opinor, feram eximia præ cæteris magnitudine Baccho sacravit.* Verba observatu digna, quæ ostendunt, non ornatus tantum, sed & notitiæ caussa eis impositas torques. Vnde & à Græcis γνωρίσματα sunt appellatæ. Nempe si ad feritatem suam essent casu aliquo reversæ, ac ausu-

aufugissent, per signa ea recognosci repetique poterant, ut ostendit Grotius II. de Iure Belli cap. 8. §. 3. Deinde dedicationis quoque caussa, ne quis rem sacram inscius violaret, sicque incurreret in iram Dei, quem in ea re violasset. Hoc enim exitiosum veteres putabant. Vt in cerva Dianæ ab Ascanio vulnerata pluribus docet Virgilius. Sic Diomedes fecit, de quo Autor Mirabilium auscultationum. *In Peucetinis ajunt templum esse Dianæ, in quo locatum est celebre illud æreum sertum* (Χαλκῆν ἕλικα autor ipse vocat de quo diximus in præcedentibus) *inscriptione hac insignitum : Diodemedes Dianæ. Id narrant ab eo collo cervino appositum accrevisse, itaque deinceps hoc pacto inventum ab Agathocle Siculorum rege in Iovis templum locatum.* Non aliæ torques, quas Alexandrum cervis pluribus indidisse refert Plinius lib. VIII. cap. 32. *Vita*, inquit, *cervis in confesso longa, post centum annos captis cum torquibus aureis, quos Alexander Magnus addiderat, adopertis jam cute in magna obesitate.* Meminit & Ovidius lib. x. Metamorph. fab. 4.

Ingens cervus erat, lateque patentibus altas
Ipse suo capiti præbebat cornibus umbras
Cornua fulgebant auro, demissaque in armos
Pendebant tereti gemmata monilia collo.

Porro non quadrupedes solum, sed & aves istiusmodi torquibus ex prædictis caussis ornarunt. Superest imago ejus rei in Addendis Pignorii ad tabulam Isiacam, ibi namque avis nescio quæ, forsan Ibis, cum torque conspicitur in monimento, cujus inscriptio est ADELFII. Et quod γνωρίσματα attinet, testatur Grotius loco antea laudato, & nos ipsi in cignis apud Batavos frequenter observavimus. Forsitan & pisces sic ornati. AElianus sane lib. XII. Hist. An. cap. 30, *Sunt*, ait, *& pisces in templo Iovis Labrondæi, ubi fons nitidus, monilibus, & aureis in auribus ornati.* Similis ille, temporibus Ferdinandi I. captus in stagno Hailprunnensi, qui circa branchias habuit circulum ex ære Cyprio. Nisi quod inscriptum esset illi circulo, quis eum primus stagno immisisset. Vossius pluribus lib. IV. de Idol. cap. 3. Etiam inanimatæ res sic apud veteres ornatæ. De arbore Platano legimus apud AElianum nostrum lib. II. cap. 14. Multiplicem & pretiosum ornatum ex ea suspendisse

Xer-

Xerxem, στρεπτοῖς καὶ ψελλίοις τιμῶν τοὺς κλάδους αὐτῆς, *torquibus & armillis ramos ejus venerans*. Ad postremum ipsa etiam sepulchra sic decorata. De sepulchro certe Cyri legimus apud Arrianum lib. VI, quod condita in eo fuerint, καὶ στρεπτοὶ, καὶ ἀκινάκαι, καὶ ἐνώτια χρυσοῦ τε καὶ λίθων κολλητὰ, *torques, acinaces, in aures ex auro & gemmis*. Vulcanius liberius sic reddit; *torques quoque & armillas & inaures aliaque ornamenta ex auro & gemmis composita*, cum nec de aliis, nec de armillis quidquam sit in Græco.

FINIS.

ERRATA.

PAg. 6, *linea* 16. *scribe*, coloris miniati. 7, 4. plane spira est, uti, & 17. περιδέραιον. & *ult.* viris, iisque. 9, 14. Hesychius κλοιὸς & 17. κλοιός & 19. κυνῶν. 10, 7. mundioraque. 13. Osyridis. 28. פתיל ftil. 37. verius. 12, 30. βυσσίνην. 15, 28. Iliad. E. & Φ. *ult.* in unum. 16, 32. duræ. 33. pendulæ. 18, 3. κοσμεῖ. 13. veste limbus. 19, 9. certum numerum, 21, 23. tristitiam prodesse. 23, 22. & si cava non f. 14. luna, ait, ex a. 26, 2. haud possunt. 10. lazuli. Manus. 29, 2. id autem s. c. 34, 21. solennem cum. 48. 9. monilibus aureis. 49, 8. συνεκπεθέρμαι τοῖς ποσίν. 25. γνωρίσματα. 60, 3. circulis aureis.

99 **Figrelius (E.).** De Statuis Illustrium Romanorum, liber Singularis . . . device on the title. Holmiae, 1656, BOUND WITH **Schefferius (J.).** Argentoratensis De Antiquorum Torquibus . . . 1656. Small 8vo, vellum, good copy. £3.
Holmiae, 1656

τετράγωνος ἑρμῆς. p. 148.

imo statuæ, rudia ligna aut saxa. Cle. Alexandrin. p. 19.